European Commission

ELI KÄSIRAAMAT

TERRORISMIOHVREID KÄSITLEV

ELi TERRORISMIOHVRITE EKSPERDIKESKUS

Jaanuar 2021

ELi terrorismiohvrite eksperdikeskuse (EUCVT) asutas ja seda juhib Euroopa Komisjon. ELi eksperdikeskuse ülesandeid täidab konsortsium, mida juhib katusorganisatsioon Victim Support Europe ja kuhu kuuluvad ARQ National Psychotrauma Centre, Association française des Victimes du Terrorisme ja Fondation Lenval

LAHTIÜTLUS

Käesolev dokument on koostatud Euroopa Komisjoni jaoks, kuid see kajastab üksnes autorite seisukohti ning komisjon ei vastuta dokumendis sisalduva teabe kasutamise eest.

Victim Support Europe

ARQ National Psychotrauma Centre

AfVT Association française des Victimes du Terrorisme

Fondation Lenval pour les enfants, depuis 1888

TERRORISMIOHVREID KÄSITLEV ELI KÄSIRAAMAT

SISSEJUHATUS

TERRORIRÜNNAKUD

OHVRITE VAJADUSED

1. TERRORISMIOHVRITE ÕIGUSED

1.1 Terrorismiohver – määratlus ja mõju
1.2 Ohvrite õigus saada teavet
1.3 Ohvrite õigus tugiteenustele
1.4 Ohvrite õigus õiguskaitsele – menetlusõigused
1.5 Ohvrite õigus kaitsele
1.6 Ohvrite õigus kaitsele: teisene ohvristamine
1.7 Ohvri õigus kaitsele: eraelu puutumatus
1.8 Ohvrite õigus saada hüvitist

2. TEATAVATE OHVRITE RÜHMADE ARVESSEVÕTMINE

2.1 Välisriigi kodanikest ohvrid
2.2 Lapsed

3. TOETUSE KORRALDAMINE

3.1 Terrorirünnakute ohvrite toetamise ettevalmistamine ja korraldamine
3.2 Ohvrite tuvastamine ja ohvreid käsitlev teave
3.3 Terrorismiohvrite toetamise korraldamine

4. ELI TERRORISMIOHVRITE EKSPERDIKESKUS

SISSEJUHATUS

Viimasel ajal on Euroopa Liit ja ülejäänud maailm seisnud silmitsi terrorismiohuga. Terrorirünnakute pea regulaarne toimumine – olgu siis enesetapupommirünnakute näol või muul viisil – on ühiskonda sügavalt raputanud. Olukord on seda keerulisem, et ELi kodanikud satuvad sellistesse sündmustesse sageli väljaspool oma koduriiki ja isegi väljaspool ELi. See, kuidas valitsused, organisatsioonid ja üksikisikud vahetule rünnakule reageerivad ja kuidas ohvreid hiljem toetatakse, võib mõjutada terrorirünnakute ohvrite taastumist.

Kuriteoohvrite õiguste direktiiv koos terrorismivastase võitluse direktiivi (V peatüki) ja hüvitise maksmist käsitleva direktiivi sätetega toetavad terrorismiohvrite õiguste üldist raamistikku. Terrorismivastase võitluse direktiivis minnakse kuriteoohvrite õiguste direktiivist kaugemale, et kehtestada terrorismiohvrite konkreetseid vajadusi toetavad teenused. Need õigusaktid on ELi liikmesriikidele siduvad, liikmesriikidel on kohustus võtta need üle siseriiklikusse õigusesse ja tagada nende kohaldamine praktikas. Seejuures peab iga liikmesriik hindama, kuidas neid õigusnorme rakendada, et meetmed oleksid konkreetses olukorras / konkreetse riigi oludes asjakohased.

Selle käsiraamatu eesmärk on aidata kaasa kehtivate ELi õigusaktide praktilisele rakendamisele, tuginedes varasematele terrorirünnakutele reageerimisel saadud kogemustele.

Sihtrühm ja sisu

Käsiraamatu sihtrühmaks on valitsussektoris töötavad poliitikakujundajad ja tugiteenuste juhid, vabaühendused, esmareageerijate organisatsioonid ja teiseste tugiteenuste osutajad riigi, piirkondlikul ja kohalikul tasandil.

Käsiraamatu ülesehitus

Käsiraamatu esimeses peatükis keskendutakse terrorismiohvrite õigustele. See algab sissejuhatava osaga, mis käsitleb kuriteoohvritele ELi õigusest tulenevate õiguste ulatust, seejärel määratletakse nende õigustega seotud terrorismiohvrite vajadused ning peatüki lõpus esitatakse häid tavasid puudutav lisateave selle kohta, kuidas konkreetseid õigusi kooskõlas terrorismiohvrite konkreetsete vajadustega edukalt rakendada ja kohaldada.

Käsiraamatu teises peatükis käsitletakse kahte konkreetset rühma: välisriigi kodanikest terrorismiohvreid ja lapsi.

Kolmandas peatükis keskendutakse terrorismiohvrite terrorirünnakujärgse toetamise korraldamise praktilistele aspektidele.

Neljandas peatükis kirjeldatakse ELi terrorismiohvrite eksperdikeskuse tegevust ja esitatakse selle kontaktandmed.

Käsiraamatul on eraldi lisa, milles keskendutakse terrorirünnaku mõju sfäärile, psühhosotsiaalsele ja psühholoogilisele toele, tunnustamisele ja mälestamisele. Kuigi need teemad ei ole otseselt seotud eespool nimetatud kolme direktiivi kohaste terrorismiohvrite õigustega, on hiljutised rünnakud toonud esile üha suurema hulga küsimusi, mis vajavad lahendamist rünnaku järel (ja soovitatavalt juba ettevalmistusetapis).

Lisalugemist:

- **Õiguste kohta:**
  - kuriteoohvrite õiguste direktiiv
  - terrorismivastase võitluse direktiiv
  - kuriteoohvritele hüvitise maksmise direktiiv
- **Vajaduste kohta:**
  - Ivanković, A., Altan, L., Verelst, A. (2017) How can the EU and Member States better help victims of terrorism?
- **Psühhosotsiaalse toe kohta:**
  - Vicente Colomina, Aída de (2019) Victims of Terrorism Quality Assistance Guide
- **Õigusliku toe kohta:**
  - Victim Support Europe, APAV (2019) VOCIARE Synthesis Report
- **Terrorismiohvrite organisatsioonide kohta:**
  - RAN (2017) The power of victims of terrorism: how to give support
- **Ohvrite tunnustamise ja kasulike arvandmete kohta:**
  - Euroopa Parlamendi liige Maité Pagazaurtundúa, Le livre blanc et noir du terrorisme en Europe, 2019

TERRORIRÜNNAKUD

Terrorism on pidevas muutumises, kuna muutuvad kurjategijad ja nende meetodid ja sihtmärgid. Rünnaku iseloomust sõltuvad reageerimise ulatus ning rünnaku mõju ohvritele ja asjaomastele kohalikele, piirkondlikele, riigi või rahvusvahelistele kogukondadele.

Põhitunnused

Olulised põhitunnused on järgmised:

- ulatus (üks ohver või palju ohvreid);
- toimumiskoht (avatud või suletud ruum, üks või mitu rünnakukohta);
- ajastus (mõne tunni jooksul või järjestikustel päevadel, päeval/öösel/tipptunnil);
- kasutatud relvad;
- sihtrühmad;
- terroristide organiseerituse tase.

Olenemata rünnaku iseloomust on kuriteoohvrite õigusi käsitlevate ELi õigusnormide kohase kriisiohjamise tagamiseks vaja põhjalikku ettevalmistust.

Ulatus

Rünnaku ulatus (hukkunute või haavatute arv) on sündmuseti erinev. 2019. aastal Halles toimunud rünnakus hukkus kaks inimest ja kaks sai raskelt vigastada, 2017. aastal Barcelonas oli 15 hukkunut ja 131 vigastatut ning 2015. aastal Pariisis hukkus 130 inimest ja 368 sai haavata. Mida suurem on ohvrite arv, seda rohkem ressursse on vaja nii hädaolukorrale reageerimise etapis (nt haiglavoodid) kui ka pikemas perspektiivis (nt kriminaalmenetluses, professionaalsed vaimse tervisega seotud teenused, teabe ja toe pakkujad). Mida suurem on rünnak, seda suurem on meedia tähelepanu ohvritele, nende perekondadele ja ühiskonnale.

Toimumiskoht

Lähiminevikus on rünnakud koondunud pigem ühele piiratud alale. 2015. aasta novembri Pariisi rünnakute ajal toimus siiski lühikese aja jooksul eri kohtades kuus eraldi rünnakut. Mitu – nii sise- kui ka välisürituste – toimumiskohta ning ohvrite arv tekitasid kaootilise olukorra: ohvrite tuvastamiseks ja konkreetsete kohtade turvalisuse tagamiseks oli vaja osalevate eri teenistuste kompleksset juhtimist.

Ajastus

Mitme omavahel seotud terrorirünnaku korral korraldatakse järjestikune rünnak (järjestikused rünnakud) tavaliselt mõne tunni jooksul pärast esimest rünnakut. Kuid 17. augustil 2017 Barcelonas toimunud rünnakutele järgnes rünnak umbes 100 kilomeetrit lõuna pool Cambrilsis järgmisel päeval. Aasias ja Lähis-Idas on järelrünnakud ajastatud nii, et need tabaksid esmareageerijaid ja abistajaid.

Relvad

Pommid ei ole ainus relv, mida terroristid kasutavad: rahva hulka sõidetakse veoautodega; lennukeid lastakse alla rakettidega; kasutatakse enesetapuveste, nuge, tulirelvi, keemilisi, bioloogilisi, radioloogilisi või tuumaaineid jne. Iga relv mõjub selle läbi kannatanutele erinevalt ja nõuab erinevat reageerimist: näiteks pärast Nice'is toimunud veoautorünnakut võeti kasutusele uus metoodika, mille alusel määratakse kindlaks, millised rünnakuohvrid peaksid saama hüvitist, ning Prantsusmaa valitsus piiritles rünnakukohta ümbritsevad tsoonid, et aidata koostada ohvrite nimekirju.

Sihtrühmad ja organiseeritus

Terroristide rünnakute taga on eri ideoloogiad, näiteks antisemitism (Halles, Saksamaa, 2019), džihadism (London, Ühendkuningriik, 2019), paremäärmuslus (Hanaus, Saksamaa, 2020) jne. Europoli iga-aastases TE-SAT-aruandes on loetletud džihadistid, etnonatsionalistid ja separatistid, vasakäärmuslased ja anarhistid, paremäärmuslased ja ühe konkreetse küsimuse eest võitlevad terrorirühmitused ning uut liiki mitteametlikud rühmitused või nn üksikud hundid.

Küberterrorism

Ka internetti saab kasutada terroristlikel eesmärkidel: selle abil saab ähvardada üksikisikuid, organisatsioone või valitsusi vägivallaga, mis võib viia kehavigastuste või inimohvriteni, või arvutivõrkude tööd ulatuslikult häirida. Neid terrorismivorme käesolevas käsiraamatus otseselt ei käsitleta. Sellisteks rünnakuteks valmistumine ja nende ohvrite toetamine on aga sarnased traditsiooniliste terrorirünnakute omadega.

Lisalugemist:

- Europol, TE-SAT-aruanne (terrorismi olukorra ja suundumuse aruanne), 2020
- Institute for Economics and Peace (2019) Global terrorism index

OHVRITE VAJADUSED

Nagu on sätestatud terrorismivastase võitluse direktiivi põhjenduses 27[1] peaksid liikmesriigid vastu võtma terrorismiohvrite konkreetsetele vajadustele vastavad kaitse, toetuse ja abi andmise meetmed, mis on kooskõlas kuriteoohvrite õiguste direktiiviga ja mida on täpsustatud terrorismivastase võitluse direktiivis.

Kuriteoohvrite õiguste direktiivi põhjenduses 16 osutatakse sõnaselgelt nende terrorismiohvrite vajadustele, kellele on tekitatud kas füüsilist või psühholoogilist kahju selliste rünnakute läbi, mille eesmärk oli kahjustada ühiskonda. Nende vastu toime pandud kuriteo laadi tõttu võivad nad vajada erilist hoolt, tuge ja kaitset. Liikmesriigid peaksid pöörama tähelepanu terrorismiohvrite vajadustele ning püüdma kaitsta nende väärikust ja turvalisust.

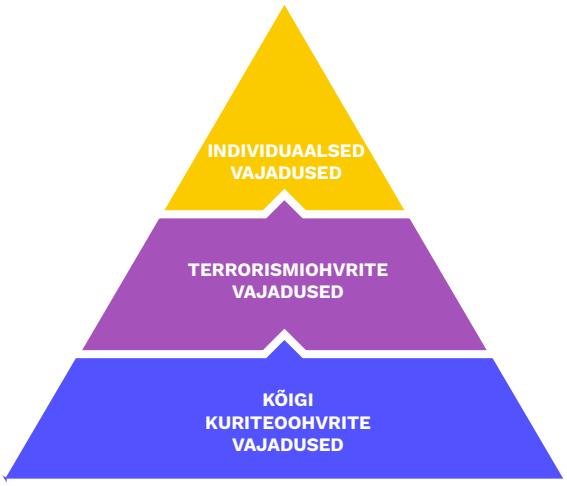

Vajaduste tasandid

Terrorismiohvrite vajaduste mõistmiseks on oluline aru saada, et on olemas eri tasandi vajadused. Esimene tasand puudutab kõigi kuriteoohvrite vajadusi. Teine tasand puudutab terrorirünnaku laadist tulenevaid konkreetseid vajadusi. Kolmanda tasandi vajadused sõltuvad konkreetse ohvri isiklikest asjaoludest ning tema sotsiaalsetest ja elukondlikest oludest.

Kohene tugi kuriteoohvrite vajadustega tegelemiseks vahetult pärast terrorirünnakut on äärmiselt oluline: ellujäänud peavad tundma end ohutult ja turvaliselt, nad peavad saama erakorralist meditsiinilist – ja psühholoogilist – abi, süüa ja juua.

[1] ELi õiguse kohaselt sisaldavad põhjendused taustteavet ja teatavate artiklite seadusandlikesse aktidesse lisamise põhjuseid.

Kõigi kuriteoohvrite mittepakilised vajadused jagunevad viide põhikategooriasse:

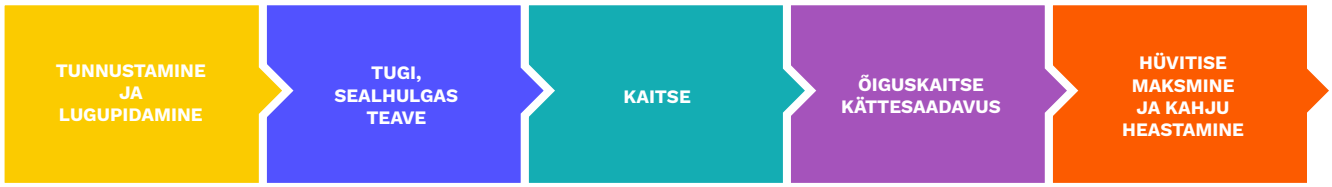

Terrorismiohvrite vajadused

Kui terrorismiohvritele on antud erakorralist meditsiiniabi, saab hinnata nende konkreetseid vajadusi, mis on seotud viie eespool nimetatud kategooriaga. Need vajadused võivad erineda muude tahtlike kuritegude ohvrite vajadustest või olla neist tungivamad:

1. Tunnustamine ja lugupidamine: terrorismiohvrina.
2. Tugi: arstiabi, spetsiaalne psühhotraumateraapia, teave, praktiline abi, õigusabi, kommunikatsioonitugi (meediatugi), vastastikune toetus jne.
3. Kaitse: füüsiline kaitse, kaitse teisese ohvristamise eest.
4. Õiguskaitse kättesaadavus: turvaline osalemine kriminaalmenetluses.
5. Hüvitise maksmine ja kahju heastamine: rahaline hüvitis ja abi seoses terrorirünnaku rahaliste tagajärgedega toimetulekul. Kahju heastamine hõlmab üldist taastumist ja taastavat õigusemõistmist.

Individuaalsed vajadused

Ohvrite individuaalsed vajadused sõltuvad järgmisest: isiklikud asjaolud (eelnev ohvristamine või stressirohked elusündmused), (vaimne) tervis, sotsiaalne võrgustik, sotsiaalmajanduslik seisund, piiriülene olukord ja igapäevased stressitegurid. Need vajadused muutuvad ajas, mistõttu nõuab terrorismiohvrite vajaduste rahuldamine individuaalset ohvrikeskset käsitlust.

Lisalugemist:

- Dolci, L. (2018) A Victimless Crime? A Narrative on Victims of Terrorism to build a case for support
- INVICTMi sümpoosioni aruanne Supporting Victims of Terrorism, 2018
- RAN (2018) Enhancing the resilience of victims after terrorist attacks

1. TERRORISMIOHVRITE ÕIGUSED

1.1 TERRORISMIOHVER – MÄÄRATLUS JA MÕJU

Direktiiviga 2012/29/EL on kehtestatud kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded. Seda nimetatakse tavaliselt kuriteoohvrite õiguste direktiiviks. Direktiivis on kirjeldatud kuriteoohvrite ja nende pereliikmete õigust teabele, toele ja kaitsele ning nende menetlusõigusi kriminaalmenetluses. Kuriteoohvrite õiguste direktiivis käsitletakse kõiki kuriteoohvreid, kuid erilist tähelepanu pööratakse kõige haavatavamatele ohvritele, sealhulgas terrorismiohvritele. Kuriteoohvrite õiguste direktiivi täiendab direktiiv (EL) 2017/541 terrorismivastase võitluse kohta (mida tavaliselt nimetatakse terrorismivastase võitluse direktiiviks).

ELI ÕIGUSES SÄTESTATUD MÄÄRATLUSED

Terrorismiohver

Terrorismivastase võitluse direktiivi põhjenduses 27 on esitatud terrorismiohvri mõiste määratlus, mis on kooskõlas kuriteoohvrite õiguste direktiivis sätestatud määratlusega.

Kuriteoohvrite õiguste direktiivi artiklis 2 on terrorismiohver määratletud järgmiselt:

- füüsiline isik, kes on kannatanud kahju, sealhulgas füüsilist, vaimset või emotsionaalset kahju, või kandnud varalist kahju, mille on otseselt põhjustanud terroriakt, või
- sellise isiku pereliige, kelle surma terroriakt otseselt põhjustas, ja kes on selle isiku surma tagajärjel kahju kannatanud.

Artiklis 2 määratletud terroriaktis ellujäänud ohvri pereliikmetel on õigus ohvriabiteenustele ja kaitsemeetmetele kooskõlas kuriteoohvrite õiguste direktiiviga.

Märkus: ellujäänutele ja terrorirünnakutest muul viisil mõjutatud isikutele ei meeldi alati sõna „ohver“ kasutamine, sest nad ei pruugi end raskest traumast hoolimata ohvriks pidada, vaid võivad end näha „ellujäänuna“, kes nad ka tõepoolest on. Praktilistel põhjustel tähistatakse kannatanuid selles käsiraamatus siiski sõnaga „ohver“.

Terroriakt

Terrorismivastase võitluse direktiivi artikli 3 lõikes 2 on terroriaktid määratletud kui tahtlikud teod, mis oma laadi või seose tõttu võivad tõsiselt kahjustada mõnd riiki või rahvusvahelist organisatsiooni, kui nende toimepanemise eesmärk on a) elanikkonna tõsine hirmutamine, b) valitsuse või rahvusvahelise organisatsiooni õigusvastane sundimine mõnda tegu toime panema või sellest hoiduma või c) mõne riigi või rahvusvahelise organisatsiooni poliitiliste, põhiseaduslike, majanduslike või sotsiaalsete struktuuride märkimisväärne tasakaalust väljaviimine või nende hävitamine.

Nende tahtlike tegude hulka kuuluvad (artikli 3 lõige 1):

- rünnakud inimelu vastu, mis võivad põhjustada surma, või isiku kehalise puutumatuse vastu;
- inimröövi või pantvangi võtmine;
- riikliku või avaliku rajatise, transpordisüsteemi, taristurajatise, avaliku koha või eraomandi tõsine kahjustamine, mis võib ohustada inimelu või põhjustada suurt majanduslikku kahju;
- õhusõiduki, laeva või mõne muu ühistranspordi- või kaubaveovahendi ebaseaduslik hõivamine;
- lõhkeainete või relvade, sealhulgas keemia-, bioloogiliste, radioloogiliste või tuumarelvade valmistamine, valduses hoidmine, omandamine, vedu, tarnimine või kasutamine;
- ohtlike ainete heite või tulekahjude, plahvatuste või üleujutuste põhjustamine, kui see ohustab inimelu;
- vee, elektri või mõne tähtsa loodusvaraga varustamise häirimine või katkestamine, kui see ohustab inimelu;
- ebaseaduslik süsteemi häirimine, mis mõjutab märkimisväärset hulka infosüsteeme

või tekitab tõsist kahju; ebaseaduslik süsteemi häirimine või andmetesse sekkumine, mis on toime pandud elutähtsa taristu infosüsteemi vastu (direktiiv 2013/40/EL, milles käsitletakse infosüsteemide vastu suunatud ründeid).

Terroriaktiks arvatakse ka mõne eespool loetletud teo toimepanemisega ähvardamist.

TERRORIRÜNNAKUTE MÕJU OHVRITELE

Kõik vägivallakuritegude ohvrid seisavad silmitsi füüsiliste, vaimse tervisega seotud ja rahaliste tagajärgedega, kuid terrorirünnaku ohvrite kogetud vägivald erineb teiste kuriteoohvrite omast.

Füüsilised tagajärjed

Terroristide eesmärk on tekitada oma rünnakutega palju inimohvreid, nagu näitavad nende kasutatavad relvad (tulirelvad, lõhkeained). Seepärast on terrorirünnakus hukkunute arv suhteliselt suur ja vigastused üldiselt rasked.

Tagajärjed vaimsele tervisele

Terrorismiohvrid kogevad pärast terrorirünnakut hirmu ja ärevust sellisel tasemel, mis ei pruugi põhjustada psühholoogilisi probleeme, kuid millel võivad olla käitumuslikud, suhtlemisega seotud ja rahalised tagajärjed. Ohvritel diagnoositakse pärast terrorirünnakut sageli traumajärgne stress. Terrorismiohvrid võivad sündmust uuesti läbi elada, kogeda korduvaid sundmõtteid, võitle-või-põgene seisundit ja tundetuimust ja/või vältida traumaatilist kogemust meenutavaid olukordi või tegevusi.

Rahalised tagajärjed

Terrorismiohvrid võivad saada raskeid vigastusi ja neil võib (suurema) tõenäosusega tekkida psühholoogiline häire. See tähendab, et ohvristamisega seotud kulud on suuremad (ohvrite, nende vara, nende kindlustusandjate ja/või valitsuse jaoks).

Tulevikusündmused

Kuigi teise terrorirünnakusse sattumise oht on suhteliselt väike, võidakse seda ohtu tajuda suurena. Sellest tulenevalt võivad ohvrid end tunda ebaturvaliselt, eriti kui nad kannatavad traumajärgse stressihäire all. Tajutav oht ja traumajärgse stressihäire olemasolu võimendavad terrorismi tekitatud psühholoogilist kahju.

Riskirühmad

Varasem füüsiline või psühholoogiline trauma, olemasolevad vaimse tervise häired, sotsiaalabi puudumine ja kehv sotsiaal-majanduslik seisund võivad suurendada psühholoogilist mõju ohvritele. Lastel ja vähemusrühmadel on psühholoogiliste probleemide tekkeks suurem oht. Laste puhul on selline oht olemas, kui nad on liiga väikesed, et oma sümptomeid sõnadega väljendada, või kui vanemate võime neid toetada on vähenenud. Vähemusrühmadel on suurem oht psühholoogiliste probleemide tekkeks, kui nende tervisealased teadmised on puudulikud või kui nad on minevikus läbi elanud sarnase trauma.

Kaotus ja lein

Lähedase äkiline kaotus ja vägivaldne surm terrorirünnakus võib pereliikmetes esile kutsuda komplitseeritud psühholoogilisi reaktsioone, mida võivad veelgi süvendada terrorirünnaku asjaolud, nt tuleb tuvastada ränkade vigastustega surnukeha.

Lisalugemist:

- Letschert, R.M., Staiger, I., Pemberton, A. (2010) Assisting victims of terrorism: towards a European standard of justice
- Damiani, C., Victime et traumatisme, in Tigrane Tovmassian, L., & Bentata, H. (2013) Le traumatisme dans tous ses éclats, p. 61-70

1.2 OHVRITE ÕIGUS SAADA TEAVET

KIRJELDATUD ÕIGUSED

Kuriteoohvrite õiguste direktiiv annab ohvritele õiguse saada teavet alates esimesest kokkupuutest pädeva asutusega (artikkel 4). See hõlmab järgmist teavet: kättesaadav tugi; kaitse, sealhulgas kaitsemeetmed; õigusnõustamine, tasuta õigusabi ja muud liiki nõustamine; hüvitis; suuline ja kirjalik tõlge; kuidas võtta ühendust juhtumiga tegelevate ja sellest teavitavate isikutega.

Sama direktiivi artiklis 3 on kuriteoohvrite toetamiseks sätestatud õigus mõista ja olla mõistetud. Liikmesriigid peavad tagama, et igasugune suhtlus kuriteoohvritega toimub lihtsas ja arusaadavas keeles kas suuliselt, kirjalikult või muus sobivas vormis. Selline suhtlus peaks võimaldama võtta arvesse kuriteoohvrite isiklikke asjaolusid, sealhulgas puuet või konkreetseid keelevajadusi.

Terrorismivastase võitluse direktiivi artikli 24 lõike 3 punktis b on sätestatud, et igasugune ohvritele pakutav tugi peaks hõlmama nõu ja teabe andmist asjaga seotud juriidilistes, praktilistes või finantsküsimustes. See hõlmab nende terrorismiohvrite teabe saamise õiguse kasutamist, kelle elukoht on teises liikmesriigis kui see, kus terroriakt toime pandi (artikkel 26).

Liikmesriigid peaksid tagama, et terrorismiohvrite konkreetsetele vajadustele reageeritakse terviklikult (terrorismivastase võitluse direktiivi põhjendus 29). Liikmesriigid võivad luua ühtse (pidevalt ajakohastatava) veebisaidi, kust leiab kogu asjakohase teabe, ning erakorralise toetuse keskuse, et pakkuda ohvritele ja nende pereliikmetele psühholoogilist esmaabi ja emotsionaalset tuge.

Kuriteoohvrite õiguste direktiivi artikliga 6 on ohvritele antud õigus saada teavet järgmise kohta:

- otsus uurimist mitte algatada või see lõpetada või kurjategija suhtes kriminaalmenetlusest loobuda (artikli 6 lõike 1 punkt a);
- kohtuasjas tehtud lõplik otsus (artikli 6 lõike 2 punkt a).

Eespool nimetatud teave peaks sisaldama otsuse põhjendusi või nende lühikokkuvõtet, välja arvatud vandekohtu otsuse puhul või kui põhjendused on konfidentsiaalsed. Lisaks on ohvril õigus saada järgmist teavet:

- kohtuistungi toimumise aeg ja koht ning kurjategijale esitatud süüdistuse laad (artikli 6 lõike 1 punkt b);
- kuidas olla kursis kriminaalmenetluse käiguga (artikli 6 lõike 2 punkt b).

Ohvri soov saada või mitte saada teavet on pädevale asutusele siduv, välja arvatud juhul, kui seda teavet antakse seetõttu, et ohvril on õiguse osaleda aktiivselt kriminaalmenetluses. Liikmesriigid lubavad ohvritel oma soovi igal ajal muuta ja sellist muutmist võetakse arvesse (artikli 6 lõige 4).

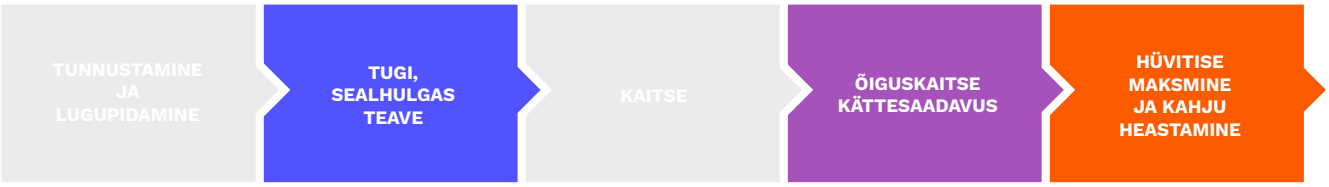

PRAKTILISE KOHALDAMISE NÄITED / LISATEAVE

Praktikas on äärmiselt oluline, et teave oleks terrorismiohvritele alati kättesaadav. Teave rahustab neid, aitab neil mõista ja teha otsuseid ning aitab kaasa nende taastumisele. Terrorirünnaku ja selle tagajärgede kohta piisava ja õigeaegse teabe andmine on ohvritele ja nende pereliikmetele tähtis.

Riigiasutustel on pärast rünnakut täpse teabe andmisel oluline roll. Valitsuse teave on tulemuslikum, kui seda koordineeritakse kodanikuühiskonna organisatsioonide, meediaettevõtjate, sotsiaalmeediaga jne.

Teabe võib jaotada järgmiselt::

1. õigused ja teenused, meetmed ja ootused – nagu on nõutud ELi õigusnormidega;
2. faktiline ja aktuaalne teave rünnaku, hetkeolukorra ja lähedaste seisundi kohta;
3. rünnakuga toimetulek (sh rahustamine ja teabe jagamine normaalsete psühholoogiliste reaktsioonide kohta ning praktilised soovitused tervisliku käitumise toetamiseks).

Kuriteoohvrite õiguste direktiivi artikli 3 kohaselt peab teave olema kergesti mõistetav. Selle nõude hõlpsaks kohaldamiseks peaks teave olema kättesaadav mitmel kujul. Teabeedastuskanalit tuleks hoolikalt valida, eriti seoses potentsiaalselt haavatavate elanikkonnarühmadega, nagu eakad ja lapsed.

Usaldusväärsed allikad

Teave peaks olema selge ja usaldusväärne ning seda peaks pakkuma usaldusväärsete allikate kaudu. Terrorismivastase võitluse direktiivi põhjenduses 29 on riigi ametiasutustel soovitatud luua veebisait, millele lisaks võiks kasutada abitelefone, ametlikke Twitteri kontosid (politsei, linnapea, linn jne). Keskmise pikkusega ja pika abivajadusperioodi teave hõlmab mitmeid teemasid, alates õigusküsimustest kuni praktiliste nõuanneteni selle kohta, kuidas edasi liikuda. Teavet õiguste ja teenuste kohta tuleb sageli korrata ja see peab olema kättesaadav eri kujul, sest ohvrite vajadused ja teabele reageerimise valmidus aja möödudes muutuvad. Ohvritele mõeldud teavet saab jagada ka spetsiaalsete kanalite kaudu: elanike koosolekud, ellujäänute rühmade suletud kohtumised, postitused, brošüürid, veebisaidid või suletud foorumid.

Teabekeskused

Soovitatav on tagada terrorismiohvritele ühtne tsentraliseeritud kontaktpunkt, mis koordineerib kõigi ohvrite toetamise ja kaitsmisega seotud isikute tööd. Lisaks võib kogu asjakohast teavet pakkuv spetsiaalne veebisait toimida ühtse kontaktpunktina (või ühtse kontaktpunkti toel toimiva) keskusena, kus vahetult pärast rünnakut osutatakse mitmesuguseid teenuseid (nt psühhosotsiaalsed, õigus-, meditsiini- ja finantsteenused). Prantsusmaal ja Hispaanias on sellised veebisaidid alaliselt kättesaadavad, samal ajal kui Belgias on loodud veebisait kodanikele, kes on langenud välisriigis toimunud terrorirünnaku ohvriks.

Peagi pärast ulatuslikku terrorirünnakut võivad pereliikmed koguneda intsidendi toimumiskoha lähedusse või muusse sarnasesse kohta, otsides teavet lähedaste kohta, kes võisid rünnakusse sattuda. Perekonna ja sõprade vastuvõtukeskused ja kõnekeskused, mis on mõeldud teabe kogumiseks ja andmiseks ning loodud vahetult pärast terrorirünnakut, on uudiste ootajaid märkimisväärselt aidanud.

Prantsusmaal on ministeeriumidevaheline ohvriabidelegatsioon (DIAV) välja töötanud veebipõhise ühtse kontaktpunkti kogu terrorismiohvritele vajaliku teabe edastamiseks, eelkõige nende meetmete kohta, mida tuleks terrorirünnaku järel võtta. Ohvreid julgustatakse lisama veebivormi oma isikuandmeid ja tõendavaid dokumente, mis lihtsustab hüvitise taotlemist ja kulude hüvitamist. Prantsusmaal terrorirünnakutesse sattunud välismaalaste jaoks on see teave tõlgitud inglise ja hispaania keelde. DIAV kavatseb koostada veebipõhise teatmiku Prantsusmaa kodanikele, kes langevad välisriigis terrorirünnaku ohvriks.

Hispaanias saavad terrorismiohvrid teavet ja abi siseministeeriumi terrorismiohvrite toetamise peadirektoraadi kaudu. See haldusteenistus, mis toimib teenuste ühtse kontaktpunktina, on keskendunud üksnes terrorismiohvritele ning pakub ohvritele ja nende perekondadele isikustatud ja igakülgset abi hüvitiste ja muu asjakohase abi valdkonnas. Lisaks annab justiitsministeeriumi valitsemisalasse kuuluv üleriigilise kohtu terrorismiohvrite teavitamise ja abistamise büroo kuriteoohvritele nõu kriminaalmenetluse käigu kohta ja pakub neile kohtumenetluse ajal abi (sealhulgas vajaduse korral emotsionaalset ja terapeutilist tuge).

Saksamaal aktiveeritakse terrorirünnaku korral liiduvalitsuse voliniku veebisaidil spetsiaalne veebileht „Dark Site“, mis sisaldab konkreetse rünnaku ohvrite jaoks asjakohast teavet. See spetsiaalne veebileht on praegu kättesaadav ainult saksa, kuid tulevikus ka inglise keeles.

Lisalugemist:

- Délégation Interministérielle à l’Aide aux Victimes (2020) Rapport d’activité 2018-2019
- Vous êtes victime de terrorisme
- Help after a terrorist attack (kättesaadav üheksas keeles)
- Saksamaa: veebilehe „Dark Site“ asukoht võrgus
- Víctimas de terrorismo
- The National High Court’s Office for Information and Support to Victims of Terrorism in Spain - Ministry of Justice
- Guide pour les victimes belges d’une attaque terroriste à l’étranger (NL/FR)
- E-õiguskeskkonna portaali rubriik „Kuriteo ohvrite õigused kriminaalmenetluses – Rumeenia“

1.3 OHVRITE ÕIGUS TUGITEENUSTELE

KIRJELDATUD ÕIGUSED

Kuriteoohvrite õiguste direktiivi artiklis 8 on kirjeldatud õigust ohvriabiteenustele. Artikli 8 lõike 1 kohaselt peavad liikmesriigid tagama, et kuriteoohvritel on vastavalt nende vajadustele juurdepääs konfidentsiaalsetele ohvriabiteenustele. Neid teenuseid tuleks osutada tasuta ja ohvrite huvides. Need peaksid olema kättesaadavad enne kriminaalmenetlust, selle ajal ja asjakohase ajavahemiku jooksul pärast seda. Pereliikmed peaksid samuti saama ohvriabiteenuseid kasutada vastavalt oma vajadustele ning vastavalt ohvri suhtes toime pandud kuriteo tagajärjel kannatatud kahju suurusele. Artikli 8 lõikes 3 on täpsustatud, et see õigus kehtib ka spetsialisti abiteenuste suhtes. Üldisi ja spetsialiseeritud ohvriabiteenuseid osutavaid üksusi võib asutada riiklike või vabaühendusena ning nende korraldus võib põhineda kutselisel või vabatahtlikul alusel (artikli 8 lõige 4).

Liikmesriigid peaksid hõlbustama kuriteoohvrite suunamist ohvriabiteenuste juurde kuriteoteate vastu võtnud pädeva asutuse ja muude asjaomaste asutuste poolt (artikli 8 lõige 2).

Kuriteoohvrite õiguste direktiivi artikli 9 lõikes 1 on sätestatud, et ohvriabiteenused peaksid hõlmama vähemalt järgmist:

a. kuriteoohvrite õigustele juurdepääsuga seotud teave, nõustamine ja tugi, sealhulgas seoses sellega, kuidas taotleda riiklikku hüvitist kuriteoga tekitatud kahju eest, ja seoses kuriteoohvri rolliga kriminaalmenetluses, kaasa arvatud kohtuistungitel osalemiseks ettevalmistumisega;

b. teave asjakohaste spetsialisti ohvriabiteenuste kohta või ohvri suunamine otse selliste ohvriabiteenuste juurde;

c. emotsionaalne ja võimaluse korral psühholoogiline tugi;

d. kuriteo tagajärjel tekkinud rahaliste ja praktiliste küsimustega seotud nõustamine;

e. kui muud avaliku või erasektori teenused seda ei hõlma, siis nõustamine teisese ja korduva ohvristamise, hirmutamise või kättemaksu ohu küsimuses.

Lisaks kuriteoohvrite õiguste direktiivi sätetele käsitletakse terrorismiohvrite konkreetseid vajadusi otsesemalt terrorismivastase võitluse direktiivis. Terrorismivastase võitluse direktiivi artikli 24 kohaselt tuleks luua terrorismiohvrite konkreetsetele vajadustele vastavad abiteenused kooskõlas kuriteoohvrite õiguste direktiiviga ning need peaksid olema kättesaadavad kohe pärast terrorirünnakut ja niikaua, kui vaja. Selliseid teenuseid tuleks pakkuda lisaks üldistele ohvriabiteenustele või nende raames ja need võivad tugineda olemasolevatele spetsialiseeritud tuge pakkuvatele üksustele (artikli 24 lõige 2).

Abiteenuse osutajad peavad suutma anda terrorismiohvritele vastavalt nende konkreetsetele vajadustele abi ja toetust. Abiteenused peavad olema konfidentsiaalsed, tasuta ja kõikidele terrorismiohvritele hõlpsalt kättesaadavad. Need peaksid hõlmama järgmist (artikli 24 lõige 3):

a. emotsionaalne ja psühholoogiline tugi, nagu traumaabi ja nõustamine;

b. nõu ja teabe võimaldamine asjakohastes juriidilistes, praktilistes või finantsküsimustes, sh hõlbustades terrorismiohvritel kasutada oma õigust teabele;

c. abi hüvitisnõuete esitamisel seoses terrorismiohvritele vastavalt asjaomase liikmesriigi siseriiklikule õigusele makstavate hüvitistega.

Terrorismivastase võitluse direktiivi põhjenduses 29 on selgitatud, et abiteenuste osutajad peaksid võtma arvesse, et terrorismiohvrite konkreetsed vajadused võivad ajaga muutuda. Seoses sellega peaksid liikmesriigid tagama, et abiteenuste osutajad tegelevad kõigepealt vähemalt kõige

kaitsetumate terrorismiohvrite emotsionaalsete ja psühholoogiliste vajadustega ning teavitavad kõiki terrorismiohvreid täiendava emotsionaalse ja psühholoogilise abi, sealhulgas traumaabi ja nõustamise kättesaadavusest.

Lisaks peavad liikmesriigid terrorismivastase võitluse direktiivi artikli 24 kohaselt tagama järgmist:

- niisuguste mehhanismide või protokollide olemasolu, mis võimaldavad selliste abiteenuste osutamise aktiveerimist terrorismiohvrite jaoks riikliku hädaolukorras reageerimise taristu raames (artikli 24 lõige 4);
- terrorismiohvritele antakse asjakohast arstiabi kohe pärast rünnakut ja seejärel niikaua, kui vaja (artikli 24 lõige 5);
- terrorismiohvritel on juurdepääs tasuta õigusabile kooskõlas kuriteoohvrite õiguste direktiivi artikliga 13, juhul kui nad on kriminaalmenetluse osalised (artikli 24 lõige 6);
- kuriteo raskusastet ja selle asjaolusid võetakse nõuetekohaselt arvesse tingimuste ja korra kohaldamisel, mille alusel ohvritel on vastavalt siseriiklikule õigusele juurdepääs tasuta õigusabile (artikli 24 lõige 6).

TERRORISMIOHVRITE VAJADUSED SEOSES KÕNEALUSTE ÕIGUSTEGA

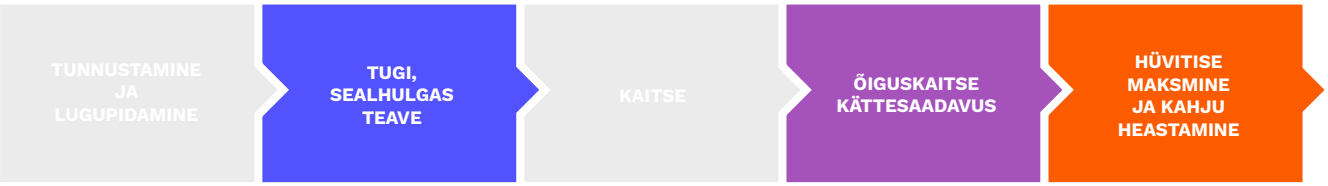

PRAKTILISE KOHALDAMISE NÄITED / LISATEAVE

Aja jooksul muutuvad vajadused

Iga ohvri taastumisprotsess on erinev ja tema vajadused muutuvad aja jooksul. Seepärast tuleb pakutavat abi ja tuge vastavalt muutustele kohandada.

Ohvritel võib olla raske teavet vastu võtta, eriti olukorras, kui neil on pärast terrorirünnakut tekkinud tõsised terviseprobleemid (vaimse tervise probleemid). Abi ja tuge (pakkuvaid organisatsioone) käsitlev teave jõuab ohvrini paremini, kui seda antakse mitmel korral. Ideaalis tegutsevad abi pakkujad ennetavalt: võtavad ohvritega regulaarselt ühendust ning leiavad nendega kontakti saamise mooduseid ja võimalusi. Ohvrid vajavad teavet teenuste kohta, mida nad saavad kasutada, kuid neid ei tohiks sundida neid kasutama.

Nõudlus ja pakkumine

Pakkumise ja nõudluse sobitamine võib olla keeruline: liikmesriik võib seista silmitsi koheste ja märkimisväärsete toetusvajadustega, mis eeldavad teenuste kiire leidmise ja rakendamise võimet. Hädaolukorra taristu kavandamine ja loomine võimaldab rünnaku korral koordineerida tegevust olemasolevate tugiteenuste osutajatega.

Tugiteenuste kättesaadavus

Ohvritele tugiteenustele juurdepääsu tagamine võib olla keeruline. Ohvrid ei pruugi olla kättesaadavatest teenustest teadlikud, ei pruugi edastatavaid sõnumeid lugeda/kuulda, ei pruugi (veel) olla teadlikud, et nad vajavad abi, või nad võivad asuda sobivatest teenustest kaugel.

Tugiteenused peavad olema kergesti kättesaadavad. Juurdepääsuprobleemid hõlmavad teenuste kättesaadavust (lahtiolekuajad ja/või

geograafiline ulatus), keelt (vähemuskogukondadest või teistest riikidest pärit või vähese kirjaoskusega ohvrite puhul) ja juurdepääsetavust puuetega inimeste jaoks, nagu on määratletud ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni (mille osalised on EL ja kõik liikmesriigid) artiklis 9. Ohvrid peaksid saama kasutada võimalike takistuste ületamiseks mitmesuguseid toetusmeetodeid (nt silmast-silma vestlus, veebivestlus, abitelefonid).

Keerukuse vähendamine

Terrorirünnak jätab ohvrid kaootilisse ja ebakindlasse olukorda ning ohvrid ei suuda toime tulla isegi elementaarsete igapäevatoimingutega. Sel ajal võtavad nendega ühendust mitmed organisatsioonid ja neil tuleb täita mitmeid haldusformaalsusi. Selleks et vähendada ohvrite koormust ja aidata neil keerukate küsimustega toime tulla, on oluline korraldada kättesaadavat abi strateegiliselt.

Ohvrite tugiisikud

Ohvrile tugiisiku määramine võib aidata kaost ohvrite jaoks vähendada. Tugiisik tegutseb ohvri nimel. Ta võtab ühendust tugiteenuseid osutavate organisatsioonidega ja vastab nende küsimustele. Ühe tugiisikuga töötamine aitab luua usaldust, vähendab ohvrite vajadust oma lugu korrata ja teisese ohvristamise ohtu.

Ohvrite tugiisikud saavad korraldada ohvrite ja ametiasutuste vahelist suhtlust, aidates täita teabelünki, sealhulgas rääkida ellujäänutele nende õigustest ja võimalustest ning aidata neil saada abi. Ohvrite tugiisikutest võib olla eelkõige abi nende kogukondade puhul, kelleni on raske jõuda või kelle jaoks on tehnoloogia kasutamine keeruline, nagu eakad ja väikesed lapsed, või nende puhul, kellel on raskusi tunnetest rääkimisega. Ohvrite tugiisikud toetavad nägemis-, kehalise või vaimupuudega inimesi teenustele juurdepääsu saamisel.

Ohvriabikeskused

Pärast ulatuslikke terrorirünnakuid on kasulik luua ohvriabikeskus: ühtne kontaktpunkt, kuhu ohvrid saavad teabe ja toe saamiseks pöörduda.

Prantsusmaal aktiveeritakse kohese reageerimise etapis ministeeriumidevaheline avaliku teabe ja ohvriabi osakond Cellule Interministérielle d'Information du Public et d'Aide aux victimes (C2IPAV või Infopublic), kui rünnak on mõjutanud suurt hulka inimesi. Infopublic pakub ohvritele ja nende pereliikmetele tuge kohe pärast terrorirünnakut. Infopublic teeb kohalike ametiasutuste ja kohalike ohvriabiorganisatsioonidega tihedat koostööd, et luua perede vastuvõtukeskus, kus ohvrid ja pereliikmed registreeritakse ning nad saavad vajadust mööda teavet ja abi sotsiaaltöötajatelt, juristidelt ja traumapsühholoogidelt. Pikemaajalise abivajaduse puhul võtab ohvritele pakutava toe koordineerimise üle Prantsusmaa justiitsministeeriumi valitsemisalasse kuuluv Bureau d'aide aux victim (BAVPA ehk kuriteoohvrite tugiamet).

Keskne kontaktpunkt valitsuses

Saksamaal toimib riigi territooriumil toime pandud terroriaktide ohvrite ja terroriakti tõttu lähedase kaotanute eest vastutav liiduvalitsuse volinik keskse kontaktpunktina kõigi terrorirünnakust mõjutatud isikute jaoks. Nende hulka kuuluvad lähedase kaotanud perekonnaliikmed, terrorirünnakus (füüsiliselt või psühholoogiliselt) kannatanud ja pealtnägijad.

Liiduvalitsuse volinik võtab ohvritega pärast rünnakut ennetavalt ühendust, et pakkuda tuge. Ta suunab ohvrid rahalise, psühholoogilise ja praktilise toe vahendite juurde ning otsib ohvrite individuaalsetele vajadustele sobivaid lahendusi. Liiduvalitsuse volinik toetab ohvreid mitte üksnes vahetult pärast terrorirünnakut, vaid ka keskmise pikkusega ja pikaajalises vaates. Ta võib näiteks pakkuda tuge kriminaalmenetluses või suunata ohvrid sobivate rahaliste või psühholoogiliste abimehhanismide juurde.

Lisalugemist:

- Juen, B. et. al (2016) The comprehensive guideline on mental health and psychosocial support (MHPSS) in disaster settings
- VSE (2018) Behind the Scenes: Family Reception Centre set up for the Victims of the Strasbourg Christmas Market Shooting

1.4 OHVRITE ÕIGUS ÕIGUSKAITSELE – MENETLUSÕIGUSED

KIRJELDATUD ÕIGUSED

Kuriteoohvrite õiguste direktiivi kohaselt saavad terrorismiohvrid tugineda teatavatele menetlusõigustele, mis tagavad igale ohvrile õiguskaitse kättesaadavuse. Need õigused on järgmised: õigus anda selgitusi (artikkel 10), õigus tasuta õigusabile (artikkel 13), õigus kulude hüvitamisele (artikkel 14), õigus kurjategijalt hüvitise saamise otsusele (artikkel 16) ja teises liikmesriigis elava kuriteoohvri õigused (artikkel 17).

Liikmesriigid peaksid tagama, et kuriteoohver saab kriminaalmenetluse käigus ütlusi anda ja tõendeid esitada. Kohtumenetluse normid, mille kohaselt ohvrid võivad kriminaalmenetluse ajal ütlusi anda ja tõendeid esitada, määratakse kindlaks liikmesriigi õigusega (kuriteoohvrite õiguste direktiivi artikkel 10).

Liikmesriigid peaksid tagama, et kuriteoohvril on juurdepääs tasuta õigusabile, juhul kui ta on kriminaalmenetluse osaline. Tingimused või kord, mille alusel tasuta õigusabi ohvritele kättesaadavaks tehakse, kehtestatakse liikmesriigi õigusega (kuriteoohvrite õiguste direktiivi artikkel 13).

Seda õigust on täpsustatud terrorismivastase võitluse direktiivi artikli 24 lõikes 6, milles on sätestatud, et kuriteo raskusastet ja selle asjaolusid võetakse nõuetekohaselt arvesse tingimuste ja korra kohaldamisel, mille alusel ohvritel on vastavalt siseriiklikule õigusele juurdepääs tasuta õigusabile.

Liikmesriigid peaksid tagama kriminaalmenetluses osalevatele kuriteoohvritele nende aktiivse osalemise tagajärjel kantud kulude hüvitamise vastavalt nende rollile asjaomases kriminaalõigussüsteemis. Hüvitamise tingimused ja kord kehtestatakse liikmesriigi õigusega (kuriteoohvrite õiguste direktiivi artikkel 14).

TERRORISMIOHVRITE VAJADUSED SEOSES KÕNEALUSTE ÕIGUSTEGA

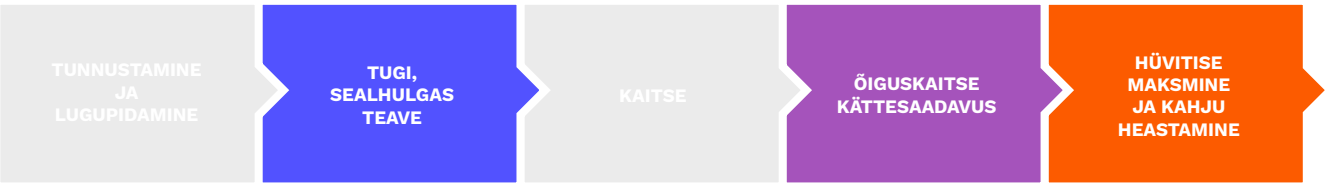

PRAKTILISE KOHALDAMISE NÄITED / LISATEAVE

Ulatuslikud rünnakud

Ulatuslike rünnakutega seotud kriminaalmenetlused ja kohtupidamine on keerulised. Nendega on seotud palju ohvreid ja tunnistajaid ning kõigil peaks olema võrdne õigus osaleda. Riikidel võib olla vaja kehtestada osalemise hõlbustamiseks erimeetmed, näiteks korraldada menetlusete läbiviimine suuremas ruumis, et asjaosalised ära mahuksid.

Avalikud uurimised

Terrorirünnakute ohvreid, nagu ka teisi ohvreid, huvitab tõde. Nad tahavad teada, mis juhtus, kuidas see juhtus, kes seda tegi ja miks. Kui ametlikku kriminaalmenetlust ei ole võimalik algatada, jäävad ohvrid sageli vastusteta. Avalik uurimine võib siiski olla alternatiivne moodus ohvrite ja kogu ühiskonna küsimustele vastamiseks. Pärast 2016. aasta terrorirünnakuid Brüsselis algatas parlament rünnakuni viinud asjaolude, rünnakule reageerimise ja radikaliseerumise arengu uurimise, et töötada saadud kogemuste põhjal välja soovitused.

Saksamaal võib liiduvalitsuse volinik olla vahendajaks ohvrite ja rünnakujärgse kriminaaluurimise eest vastutavate isikute vahel. Isegi kui uurimine on veel pooleli, võib volinik näiteks korraldada nende kahe poole kohtumise. Sellisel kohtumisel saavad ohvrid esitada küsimusi otse uurimist juhtivatele isikutele.

Lisalugemist:

- UNODC (2015) Good Practices in Supporting Victims of Terrorism within the Criminal Justice Framework
- De Graaf et al. (2013) The Anders Behring Breivik Trial: Performing Justice, Defending Democracy
- EN/NL/FR Belgia uurimiskomisjon 2016. aasta märtsi terrorirünnakute uurimiseks
- Beck, K. (2017) Abschlussbericht des Bundesbeauftragten für die Opfer und Hinterbliebenen des Terroranschlags auf dem Breitscheidplatz
- E-õiguskeskkonna portaali rubriik „Kuriteo ohvrite õigused kriminaalmenetluses“

1.5 OHVRITE ÕIGUS KAITSELE

KIRJELDATUD ÕIGUSED

Liikmesriigid tagavad, et terrorismiohvrite ja nende pereliikmete kaitsmiseks on olemas meetmed kooskõlas kuriteoohvrite õiguste direktiiviga. Selle kindlaksmääramisel, kas ja mil määral peaksid nad kriminaalmenetluse käigus saama kasutada kaitsemeetmeid, pööratakse erilist tähelepanu ohule langeda hirmutamise ja kättemaksu ohvriks ning vajadusele kaitsta terrorismiohvrite väärikust ja füüsilist puutumatust, sealhulgas ülekuulamise ja tunnistuse andmise ajal (terrorismivastase võitluse direktiivi artikkel 25).

Kuriteoohvrite õiguste direktiivi artiklis 18 on õigust kaitsele üksikasjalikumalt kirjeldatud järgmiselt: liikmesriigid tagavad, et kuriteoohvri ja nende pereliikmete turvalisuse kaitseks on kättesaadavad meetmed, millega neid kaitstakse:

- teisese ja korduva ohvristamise;
- hirmutamise ja kättemaksu eest;
- kuriteoohvri emotsionaalse või psühholoogilise traumeerimise ohu eest

ning millega kaitstakse ohvrite väärikust ülekuulamise ja tunnistuste andmise ajal.

Lisaks tagavad liikmesriigid, et pädevad asutused saavad kriminaalmenetluse ajal võtta asjakohaseid meetmeid ohvri ja tema pereliikmete eraelu puutumatuse, sealhulgas isikuomaduste ja kujutiste kaitseks (kuriteoohvrite õiguste direktiivi artikkel 21).

Selle direktiivi artikli 19 lõike 1 kohaselt peavad liikmesriigid looma sellised tingimused, mis on vajalikud kuriteoohvrite ja vajaduse korral nende pereliikmete ning kurjategija vahelise kokkupuute vältimiseks ruumides, kus kriminaalmenetlus toimub (välja arvatud juhul, kui kriminaalmenetluses on sellised kontaktid nõutavad).

Kuriteoohvri õigus saada kriminaaluurimise ajal kaitset on sätestatud kuriteoohvrite õiguste direktiivi artiklis 20. Liikmesriigid tagavad, et kriminaaluurimise ajal:

a. toimub ohvrite küsitlemine põhjendamatu viivituseta;

b. kuriteoohvrit küsitletakse võimalikult vähe kordi ja küsitlusi korraldatakse ainult juhul, kui see on kriminaaluurimise eesmärgil vältimatult vajalik;

c. ohvrit võib saata tema juriidiline esindaja ja tema poolt valitud isik, kui ei ole tehtud põhjendatud otsust, mis seda keelab;

d. meditsiinilisi läbivaatusi vähendatakse miinimumini ja neid tehakse ainult juhul, kui see on kriminaalmenetluse eesmärgil vältimatult vajalik.

Erikaitsevajadused tuleks kindlaks teha ohvrite individuaalse hindamise teel (kuriteoohvrite õiguste direktiivi artikkel 22). Hindamine tuleks teha õigel ajal ja see peaks olema individuaalne, et teha kindlaks, kas ja mil määral oleks ohvril kriminaalmenetluse käigus kasu artiklites 23 ja 24 sätestatud erimeetmetest seoses sellega, et ta on teisese ja korduva ohvristamise, hirmutamise ja kättemaksu suhtes eriti haavatav.

Individuaalsel hindamisel võetakse arvesse (artikli 22 lõige 2):

a. kuriteoohvri isikuomadusi;

b. kuriteo liiki või laadi ning

e. kuriteo asjaolusid.

Individuaalse hindamise raames pööratakse erilist tähelepanu terrorismiohvritele (artikli 22 lõige 3).

Erikaitsevajadusega kuriteoohvrid saavad kriminaaluurimise ajal kasutada järgmisi meetmeid (artikli 23 lõige 2):

a. kuriteoohvri küsitlemine toimub selleks kavandatud või kohandatud ruumides;

b. kuriteoohvrit küsitlevad või võtavad küsitlemisest osa selleks koolitatud spetsialistid;

c. kuriteoohvrit küsitlevad iga kord samad isikud, välja arvatud juhul, kui see on vastuolus kvaliteetse õigusemõistmise põhimõtetega.

Eriliste kaitsevajadusega kuriteoohvrid saavad kohtumenetluse ajal kasutada järgmisi meetmeid (artikli 23 lõige 3):

a. meetmed, mis võimaldavad vältida silmsidet kuriteoohvri ja kurjategija vahel, sealhulgas tõendite kogumisel, kasutades selleks asjakohaseid vahendeid, sealhulgas kommunikatsioonitehnoloogiat;

b. meetmed, mille abil saab kuriteoohvri selgitusi kohtusaalis kuulata, ilma et kuriteoohver oleks kohtusaalis kohal, kasutades selleks eelkõige asjakohast kommunikatsioonitehnoloogiat;

c. meetmed sellise tarbetu ülekuulamise vältimiseks, mis puudutab kuriteoohvri eraelu ja mitte toimepandud kuritegu, ning

d. meetmed, mis võimaldavad kohtuistungi toimumist kinniseks kuulutada.

Kaitset teisese ohvristamise eest ja terrorismiohvrite eraelu puutumatuse kaitset kirjeldatakse üksikasjalikumalt punktides 1.6 ja 1.7. Lapsohvrite kaitset käsitletakse punktis 2.2.

TERRORISMIOHVRITE VAJADUSED SEOSES KÕNEALUSTE ÕIGUSTEGA

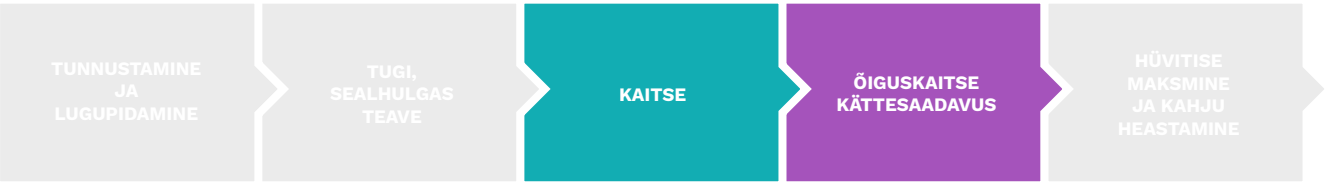

1.6 OHVRITE ÕIGUS KAITSELE: TEISENE OHVRISTAMINE

KIRJELDATUD ÕIGUSED

Mitmes kuriteoohvrite õiguste direktiivi artiklis on käsitletud teisest ohvristamist.

Ohvriabiteenused peaksid hõlmama (välja arvatud juhul, kui seda ei hõlma muud avalikud või erasektori teenused) teisese ohvristamise ohu ja ennetamisega seotud nõustamist (artikli 9 lõike 1 punkt e). Ilma et see piiraks kaitseõigusi, peavad liikmesriigid tagama meetmete kättesaadavuse ohvrite ja nende pereliikmete kaitsmiseks teisese ohvristamise eest (artikkel 18). Artiklis 22 kirjeldatud ohvrite individuaalset hindamist tuleks kasutada selleks, et teha (muu hulgas) kindlaks, kas nad saaksid kriminaalmenetluse käigus kasu erimeetmetest seoses sellega, et nad on eriti haavatavad teisese ohvristamise suhtes.

TERRORISMIOHVRITE VAJADUSED SEOSES KÕNEALUSTE ÕIGUSTEGA

PRAKTILISE KOHALDAMISE NÄITED / LISATEAVE

Terrorirünnakute tagajärjel saadakse surma ja vigastada, vaimse tervise kahjustusi või kannatatakse materiaalset kahju. Neid vägivallaakti otseseid tagajärgi nimetatakse esmaseks ohvristamiseks. Kui ohvrid saavad pärast rünnakut töötajatelt ja asutustelt (ametiasutused, esmareageerijad, riigi julgeolekujõud, sotsiaaltöötajad, juristid), kes peavad nendega tegelema, vähe või ebapiisavat abi, võivad nende kannatused süveneda. Seda nimetatakse

teiseseks ohvristamiseks, taasohvristamiseks või topeltohvristamiseks.

Põhjused

Rünnaku mõju ohvritele saab võimendada mitmel moel::

- ütluste kordamine politsei ülekuulamistel;
- teabepuudus;
- valitsus-, politsei- või haiglatöötajad on süüvinud üksnes vahetutesse sündmustesse, pööramata tähelepanu ohvrite šokile;
- eksperdid seavad kahtluse alla ohvrite usaldusväärsuse või vaimse tervise;
- kohtumenetluste venimine, kohtusaalis terroristidega vastastamine, oma traumeeriva kogemuse kirjeldamine avalikult ja üksikasjalikult;
- meediakajastus;
- kaaslaste toetuse puudumine töökohal, koolis, ülikoolis.

Üksikisikud, menetlused, taristu

Teisese ohvristamise põhjuseks võib olla see, kuidas üksikisikud ohvriga käituvad või kuidas nad teda kohtlevad, või menetlused ja taristu, millega ohver kokku puutub. Tugisüsteemid võivad neid negatiivseid tagajärgi ennetada ja leevendada. Kuna aga süsteemid ise võivad põhjustada teisest ohvristamist, tuleks neid muuta, et seda tagajärge leevendada või vältida. Näiteks selleks, et vältida silmast-silma vastastamisest tingitud teisest ohvristamist, võib teatavatel asjaoludel – näiteks laste küsitlemise korral – ülekuulamise videosalvestada ja seda tõendina aktsepteerida.

Reageerimata jätmine

Teisese ohvristamise põhjus võib peituda ka selles, et institutsioonid jätavad terrorirünnakule reageerimata (või teevad nad seda ebapiisavalt). Institutsionaalne hülgamine võib võimendada ohvrite psüühilist kahju või pikendada selle mõju. See võib suurendada ohvrite ja nende perekondade üksindustunnet ning süvendada usaldamatust ühiskonna (sh institutsioonide) vastu. See võib isegi põhjustada võimaliku saadaoleva abi tagasilükkamist või suurendada nende sotsiaalset eraldatust ja süvendada alandustunnet.

Põhisoovitused

Kõik ohvritega kokku puutuvad spetsialistid peaksid võtma arvesse järgmisi põhisoovitusi:

- Pidage meeles, et negatiivsetel kogemustel on tõsised tagajärjed terrorismiohvrite tervisele ja käitumisele, ning viige ennast kurssi sellega, mida teha, et aidata neil taastuda.
- Õppige ära tundma ohvrite ja nende perekondade juures traumast kõnelevaid märke ja sümptomeid.
- Võtke reageerimisel (tegevuspõhimõtetes, menetlustes ja tavades) igakülgselt arvesse teadmisi traumaatilistest kogemustest ja püüdke taasohvristamist aktiivselt vältida.

Teisest ohvristamist saab ära hoida kõikidele spetsialistidele koolituse pakkumisega.

Teisene traumeerimine

Teisene ohvristamine erineb teisesest traumeerimisest. Viimane võib aset leida siis, kui isik puutub kokku inimestega, kes on ise traumeeritud, või traumaatiliste sündmuste häirivate kirjeldustega, mida annab edasi ellujäänu.

Lisalugemist:

– Vicente Colomina, Aída de (2019) Victims of Terrorism Quality Assistance Guide

1.7 OHVRI ÕIGUS KAITSELE: ERAELU PUUTUMATUS

KIRJELDATUD ÕIGUSED

Terrorismiohvritel on õigus eraelu puutumatuse kaitsele.

Liikmesriigid tagavad, et pädevad asutused võtavad kriminaalmenetluse ajal meetmeid, mis on sobivad kuriteoohvri ja tema pereliikmete eraelu puutumatuse, sealhulgas tema isikuomaduste ja kujutiste kaitseks (kuriteoohvrite õiguste direktiivi artikli 21 lõige 1).

Ohvrite eraelu puutumatuse, isikupuutumatuse ja isikuandmete kaitseks soovitavad liikmesriigid meedia esindajatel seoses väljendus- ja teabevabadusega ning meedia vabaduse ja pluralismiga järgida eneseregulatsioonimeetmeid (artikli 21 lõige 2).

TERRORISMIOHVRITE VAJADUSED SEOSES KÕNEALUSTE ÕIGUSTEGA

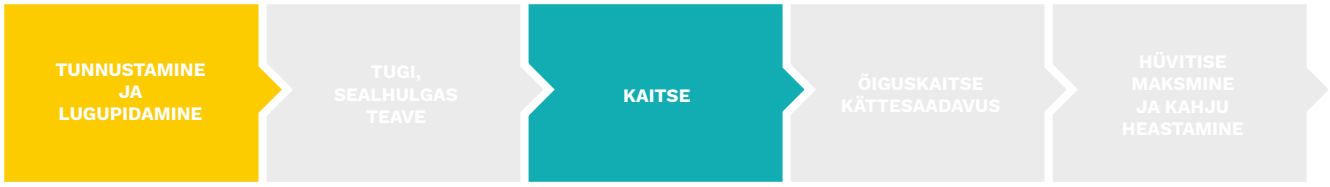

PRAKTILISE KOHALDAMISE NÄITED / LISATEAVE

Valitsus ja meedia

Kuigi valitsused võivad nõustuda, et (sotsiaal-) meedia oma eri rollides võib kriisi ajal olla strateegiline ressurss, on meediaga suhtlemisel õige tooni leidmine keeruline. Selleks et suuta edastada usaldusväärseid ja lugupidavaid sõnumeid, hoida ära kuulujuttude levikut ja aidata kaasa terrorirünnakute ohvrite tunnustamisele, peavad valitsusametnikud meediaga suhtlemiseks usinasti tööd tegema.

Et kommunikatsioon oleks paremini juhitav, võivad riigiasutused pärast terrorirünnakut meediaga ennetavalt ühendust võtta. Selleks et seda suhet võimalikult hästi ära kasutada, tuleks siiski kindlaks määrata kommunikatsiooniraamistikud, koostada põhisõnumid ja koordineerida pressiteadete ajastust.

Ohvrite ja nende sugulaste eraelu puutumatuse ja vajadustega arvestamise ning üldsuse meediakanalite kaudu teavitamise vahel peab valitsema tasakaal. Valitsusallikatest pärit teabega tuleb tagada ohvrite, eriti laste väärikus ja turvalisus. Vältida tuleb teisest ohvristamist. Keskmises ja pikas perspektiivis tuleks enne ametliku aruande meediakanalite kaudu avalikustamist esitada ohvritele ja sugulastele isikupärastatud teave.

Sotsiaalmeediast, kodanikuajakirjanikest, blogijatest ja vlogijatest on saanud meediamaastiku oluline osa, kuid nad ei järgi automaatselt reegleid ega põhimõtteid, mille traditsiooniline meedia on aastate jooksul välja töötanud. Valitsused peavad võib-olla kaaluma, kuidas edendada nende meediamaastiku uute elementide eneseregulatsiooni, näiteks seoses ohvrite piltide või käimasolevate operatsioonide kohta teabe jagamisega.

Kuriteoohvrid ja meedia

Kuigi meedias sõna võtmine võib ohvreid võimestada ja üldsust aidata, võib meedia pealetükkiv tähelepanu rikkuda nende eraelu puutumatust ja kahjustada kajastatute elu isegi tulevikus. Ajakirjanikud või teised uudismaterjali kasutajad võivad teavet moonutada või sellega manipuleerida. Ohvritele tuleks teha kättesaadavaks meediaga suhtlemise suunised, kui need on olemas ning kui ajakirjanikud ja toimetajad neid järgivad.

Meedia, kes peaks ohvrite poole pöördudes järgima põhimõtet „ära tekita kahju“, peaks kohtlema kõiki ohvreid väärikalt ja lugupidavalt. Ohvri teadlik nõusolek tuleb saada enne intervjuud, sest tal on õigus keelduda intervjuu andmisest, oma filmimisest või sellise pildi avaldamisest, millel ta on selgelt tuvastatav. Fotograafid ja operaatorid peavad tagama, et nad ei riku ohvrite eraelu puutumatust ega traumeeri neid uuesti.

Ohvriabiorganisatsioonid võivad aidata ohvritel valmistuda intervjuudeks kas vahetult pärast rünnakut või hiljem. Tugitöötajad peaksid tagama ohvrite õiguse eraelu puutumatusele ning et mis tahes sõnum aitab kaasa ohvrite ja nende vajaduste tunnustamisele.

Kuriteoohvrid ja sotsiaalmeedia

Sotsiaalmeediakanalite vahendusel on võimalik teistega otse- ja reaalajas ühenduses olla. Ohvrid võivad kasutada sotsiaalmeediat oma kogemuste jagamiseks pärast terrorirünnakut. Selliste lugude rääkimine võib aidata ohvritel jõuda selgusele oma tunnetes, tegudes ja trauma mõjus nende elule. Pärast Utøya rünnakut kasutasid kõik puudutatud isikud sotsiaalmeedias mälestusseinu, et avaldada hukkunutele austust ja neid mälestada. Valitsuse, institutsioonide ja kogukondade poolt sotsiaalmeedias jagatud ühtsus- ja toetussõnumid võivad ohvrite rünnakujärgset taastumist omakorda toetada.

Tähelepanu tuleb pöörata ka sotsiaalmeedia pahupoolele: seda saab kasutada selleks, et levitada anonüümselt vaenulikke ja rassistlikke kommentaare jms, samal ajal kui kõik sotsiaalmeedias rünnaku kohta ringlevad fotod, lood, videod ja teooriad ei pruugi olla usaldusväärsed. Kokkupuude sellise sisuga võib takistada ohvrite taastumist. Lisaks võib sotsiaalmeedias otseülekannete kasutamine seada kannatanud tähelepanu keskmesse mõnikord (tahtmatult) sobimatul viisil.

Ohvreid ei ole võimalik sotsiaalmeedia eest täielikult kaitsta. Teadlikkuse suurendamine ohvriabiorganisatsioonide ja teiste poolt võib aidata ohvritel teha teadlikke otsuseid selle kohta, kui palju teavet enda kohta avaldada ning kuidas ja millal seda teha ja rünnakut käsitlevates veebiaruteludes osaleda.

Lisalugemist:

- IPSO - Guidance for journalists and editors
- RAN (2018) Delivering Effective Testimonials (EN)
- RAN (2018) Checklist Shaping Your Testimonial (EN)
- Frey (2018) Victims' Use of Social Media during and after the Utøya Terror Attack: Fear, Resilience, Sorrow and Solidarity
- France24 (2015) Comment vérifier les images des réseaux sociaux?
- UNESCO (2017) Terrorism and the Media: A handbook for journalists

1.8 OHVRITE ÕIGUS SAADA HÜVITIST

KIRJELDATUD ÕIGUSED

Hüvitise maksmise direktiivi artikli 12 lõike 1 kohaselt peavad normid hüvitise kättesaadavuse kohta piiriülestel juhtudel toimima vastavalt liikmesriikide hüvitusskeemidele, mis on suunatud nende territooriumil sooritatud tahtlike vägivallakuritegude ohvritele. Artikli 12 lõike 2 kohaselt peavad kõik liikmesriigid tagama, et nende siseriiklike õigusnormidega nähakse ette nende territooriumil sooritatud tahtlike vägivallakuritegude ohvrite hüvitusskeem, mis tagab ohvritele õiglase ja asjakohase hüvitise.

Liikmesriigid tagavad, et pärast ohvri esimest kokkupuudet pädeva asutusega antakse talle põhjendamatute viivitusteta teavet selle kohta, kuidas ja mis tingimustel on tal võimalik hüvitist saada (kuriteoohvrite õiguste direktiivi artikli 4 lõike 1 punkt e). Ohvriabiteenused hõlmavad teavet, nõustamist ja tuge kuriteokahjude riiklike hüvitusskeemide kasutamise kohta (artikli 9 lõike 1 punkt a).

Terrorismiohvritele osutatavad abiteenused hõlmavad konfidentsiaalset, tasuta ja hõlpsasti kättesaadavat abi seoses nõuetega, mis puudutavad terrorismiohvritele vastavalt asjaomase liikmesriigi siseriiklikule õigusele makstavat hüvitist (terrorismivastase võitluse direktiivi artikli 24 lõige 3).

Liikmesriigid tagavad, et terrorismiohvril, kelle elukoht on mõnes muus liikmesriigis kui see, kus terroriakt toime pandi, on juurdepääs teabele hüvitusskeemide kohta selles liikmesriigis, kus terroriakt toime pandi. Nad võtavad sobivaid meetmeid, et tagada terrorismiohvrite tõhus juurdepääs sellisele teabele (artikli 26 lõige 1).

Terrorismivastase võitluse direktiivi põhjenduses 28 on selgitatud, et abi ohvrite hüvitisnõuete esitamisel ei piira abistavate asutuste poolt terrorismiohvritele antavat abi kooskõlas hüvitise maksmise direktiiviga, vaid lisandub sellele. See ei piira selliste siseriiklike õigusnormide kohaldamist, mis käsitlevad juriidilist esindamist hüvitise taotlemise korral, sealhulgas õigusabi kokkulepete abil, ega muu asjakohase hüvitise maksmist käsitleva liikmesriigi õigusnormi kohaldamist.

Kuriteoohvrite õiguste direktiivi artiklis 16 on sätestatud, et kuriteoohver peab saama kriminaalmenetluse käigus otsuse kurjategijalt hüvitise väljamõistmise kohta.

TERRORISMIOHVRITE VAJADUSED SEOSES KÕNEALUSTE ÕIGUSTEGA

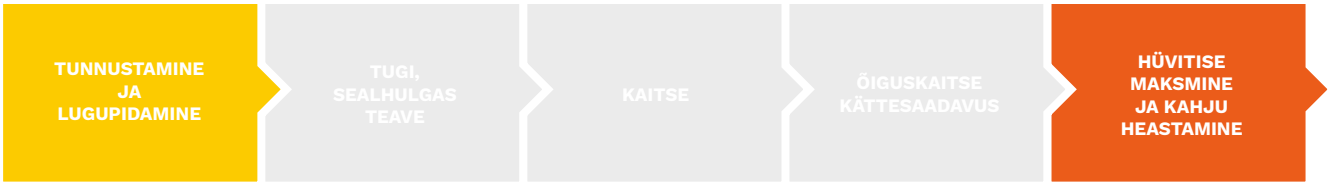

PRAKTILISE KOHALDAMISE NÄITED / LISATEAVE

Riiklik hüvitis

Euroopa Komisjoni endise presidendi Jean-Claude Junckeri erinõunik J. Milquet uuris nende probleemide põhjuseid, millega ohvrid hüvitise taotlemisel kokku puutuvad. Ta tuvastas õiguskaitse või riikliku hüvitise kättesaadavusega seotud probleemid, mis on tingitud teabe puudumisest, ebapiisavast toest ja liiga rangetest õigustatud isikuks kvalifitseerumise kriteeriumidest või menetluslikest takistustest.

Kuriteoohvrid võivad hüvitist taotleda ja selle saada alles pärast väga pika protsessi läbimist. See protsess hõlmab kriminaalmenetluse eri etappe ja sageli täiendavaid tsiviilkohtu- või haldusmenetlusi, et lõppeda järjekordse menetlusega, mille käigus ohvrid võivad taotleda riiklikku hüvitist. Piisab vaid ühestainsast veast eelnevates etappides, et ohver jääb riikliku hüvitiseta.

Kurjategija makstav hüvitis

Kuigi kuriteoohvril on õigus nõuda kurjategijalt hüvitist, hukkuvad kurjategijad terrorirünnakus sageli ka ise ja neil, kes antakse kohtu alla, ei ole sageli rahalisi vahendeid, et maksta hüvitist isikutele, kes on nende tegude läbi kannatanud.

Erakorralised maksed

Erinõunik J. Milquet soovitab teha terrorismiohvritele 15–30 päeva jooksul pärast tahtlikku vägivallaakti erakorralise makse esialgsete kulude (perekonna sõidukulud, matusekulud jne) katmiseks. Ta märgib, et see parandaks ohvrite olukorda märkimisväärselt. Ta kirjeldab Prantsusmaa terrorismi- ja muude kuritegude ohvrite tagatisfondi (FGTI) kui ilmekat näidet sellisest erakorraliste maksete süsteemist, mis tagab maksete tegemise mõne nädala jooksul pärast rünnakut.

Teine näide on Saksamaal raskuste korral makstavate hüvitiste süsteem (Härteleistungen). Selle süsteemi kaudu saab rahalise toetuse lahutamatu osana maksta hüvitise välja nädala jooksul taotluse esitamisest.

Lihtsustamine ja digitaliseerimine

Lisaks soovitab (soovitus nr 28) erinõunik J. Milquet riikliku hüvitamismenetluse lihtsustamist ja digitaliseerimist.

Lihtsustamine on võimalik taotluse esitamiseks vajalike dokumentide arvu vähendamise, dokumentide digitaliseerimise, dokumentide tõlkimise hõlbustamise (ohvrile tasuta), veebipõhiste hüvitisnõude esitamise süsteemide kasutuselevõtu soodustamise ning sellise veebipõhise suhtlusvahendi ja/või abitelefoni loomise teel, mille kaudu ohvrid saavad menetluse kohta nõu küsida.

Digitaalne hüvitustoimik võiks kergendada ohvrite halduskoormust. Ühiste tõendamisnõuete kehtestamine peamiste kahjuliikide puhul aitaks kaasa välisriigi kodanikest ohvrite võrdsele kohtlemisele ja ühiste standardite kohaldamisele. Lisaks parandaks ühine taotlusvorm, sealhulgas ühised tõendamis- ja õigustatud isikuks kvalifitseerumise kriteeriumid, mida ohvrid saaksid kasutada hüvitise taotlemisel piiriüleste juhtumite korral, juurdepääsu asjakohasele teabele ja teadlikkust ohvrite hüvitusskeemidest piiriüleste juhtumite korral.

Õiglane ja asjakohane

Riiklike hüvitusskeemide korraldus on ELi liikmesriigiti erinev. Seetõttu on hüvitised Euroopa Liidus erineva suurusega ja hüvitamismehhanismid erineva tõhususega. Selline miinimumnõuete puudumine mõjutab terrorismiohvrite õigust hüvitisele.

Kohtuasjas C-129/19 selgitas Euroopa Liidu Kohus (edaspidi „Euroopa Kohus“) 2004. aasta hüvitiste maksmise direktiivi kohaldamisala. Euroopa Kohus märkis, et hüvitise maksmise direktiivi kohaselt peavad liikmesriigid maksma hüvitist kõigile nende territooriumil toime pandud tahtlike vägivallakuritegude ohvritele, sealhulgas neile, kelle alaline elukoht on selles liikmesriigis. Seoses kriteeriumidega, mille alusel määratakse kindlaks, kas riiklik hüvitis on hüvitise maksmise direktiivi tähenduses „õiglane ja asjakohane“, selgitas Euroopa Kohus, et hüvitis ei pea tagama kantud kahju täielikku hüvitamist, kuid summa ei tohi olla puhtalt sümboolne.

Ootamatu nõuetetulv

Lisaks soovitab erinõunik J. Milquet liikmesriikidel luua õiglased ja asjakohased riiklikud hüvitusskeemid, mis hõlmavad tõhusaid menetlusi, mille abil tulla sujuvalt toime ootamatu nõuetetulvaga massilise ohvristamise, näiteks terrorirünnaku korral.

OHVRITE ÕIGUSI KÄSITLEV ELI STRATEEGIA (2020–2025)

Ohvrite õigusi käsitlevas Euroopa Komisjoni ELi strateegias (2020–2025) on märgitud, et Euroopa Komisjon jälgib ja hindab ELi õigusakte, mis käsitlevad hüvitisi (sealhulgas riiklikku hüvitist ja kurjategija makstavat hüvitist), ning teeb 2022. aastaks vajaduse korral ettepanekud

meetmete kohta selle raamistiku täiendamiseks.

Kirjeldatud on mitmeid liikmesriikide olulisimaid meetmeid, milleks on:

- hinnata riiklikku hüvitamise korda ja vajaduse korral kõrvaldada olemasolevad menetluslikud takistused;
- tagada, et riigi eelarves oleksid olemas vahendid tahtlike vägivallakuritegude, sealhulgas terrorismi ohvritele õiglase ja asjakohase riikliku hüvitise maksmiseks;
- tagada arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikust tunnustamist käsitleva määruse, eelkõige ohvrile vara tagastamise ja hüvitise maksmise sätete täielik kohaldamine;
- võtta meetmeid, mis ei lase ohvril sattuda hüvitise nõudmise ajal teisese ohvristamise ohtu;
- hõlbustada üldist juurdepääsu teabele riikliku hüvitusskeemi kohta (luua interaktiivsed, puudega arvestavad ja kasutajasõbralikud veebisaidid);
- tagada, et riiklikud ametiasutused, kelle pädevuses on hüvitise maksmine, teavad ohvrite õigusi ja vajadusi, et vältida teisese ohvristamise ohtu;
- teha piiriülestel juhtudel asjaomaste ELi struktuuride kaudu koostööd teiste liikmesriikidega.

Teiste sidusrühmade olulisimad meetmed:

- ohvrite õiguste Euroopa võrgustik ja hüvitamise riiklike kontaktpunktide võrgustik: uurida, kuidas parandada koostööd ja suurendada kontaktpunktide võrgustiku tõhusust;
- ohvriabiorganisatsioonid: suhelda riiklike ametiasutustega, mille pädevuses on hüvitise maksmine, et pakkuda abi, vahetada parimaid tavasid ja osaleda vastastikustel koolitustel.

Hüvitussüsteemid liikmesriikides

Ranged õigustatud isikuks kvalifitseerumise kriteeriumid võivad takistada terrorismiohvreid hüvitist taotlemast. Mõnes liikmesriigis on terrorismiohvrite jaoks kehtestatud spetsiaalsed hüvitusskeemid või paindlikud taotlusmenetlused, kui tegemist on ulatusliku rünnaku või püsiva terrorismi ohvritega. Mõned liikmesriigid on kehtestanud terrorismiohvrite jaoks muude tahtlike vägivallakuritegude ohvritest eraldi hüvitusskeemi (nt Hispaania või Prantsusmaa) või sama hüvitusskeemi raames paindlikumad menetlused (nt Belgia).

Lisalugemist:

- Nõukogu 29. aprilli 2004. aasta direktiiv 2004/80/EÜ, mis käsitleb kuriteoohvritele hüvitise maksmist
- Kohtuotsus, Euroopa Kohus, 16. juuli 2020, Presidenza del Consiglio dei Ministri vs. BV, C-129/19, ECLI:EU:C:2020:566
- Milquet (2019) Strengthening Victims' Rights: From Compensation to Reparation
- Euroopa Komisjon, Ohvrite õigusi käsitlev ELi strateegia (2020–2025), 2020
- E-õiguskeskkonna portaali rubriik „ELi liikmesriikide hüvitisskeemid"
- Fonds de Garantie des Victimes
- Härteleistungen (raskuste korral makstav hüvitis)
- Prantsuskeelne video ohvritele avalduvast mõjust: kurjategijate kohtu alla andmine, et saada hüvitist

2. TEATAVATE OHVRITE RÜHMADE ARVESSEVÕTMINE

2.1 VÄLISRIIGI KODANIKEST OHVRID

KIRJELDATUD ÕIGUSED

Välisriigi kodanikest ohvrite õigusi käsitletakse kolmes terrorismiohvreid puudutavas direktiivis.

Kuriteoohvrite õiguste direktiivi artikli 17 kohaselt peavad liikmesriigid tagama, et nende pädevad asutused saavad võtta asjakohaseid meetmeid vähendamaks raskusi, mis tekivad eelkõige seoses menetluse korraldamisega, kui kuriteoohver ei ole selle liikmesriigi elanik, kus kuritegu toime pandi.

Selleks peaksid selle liikmesriigi ametiasutused, kus terrorirünnak toime pandi, eelkõige suutma järgmist:

a. võtta ohvrilt ütlused vahetult pärast terrorirünnakut;

b. kasutada välisriigis elavate ohvrite puhul võimaluse korral videokonverentse ja telefonikonverentse.

Liikmesriigid võimaldavad kriminaalmenetluses osalevatel kuriteoohvritel taotleda kriminaalmenetluses aktiivse osalemise tagajärjel kantud kulude hüvitamist vastavalt nende rollile asjaomases kriminaalõigussüsteemis. Tingimused või kord, mille alusel ohvritele kulusid hüvitatakse, kehtestatakse liikmesriigi õigusega (kuriteoohvrite õiguste direktiivi artikkel 14).

Kuriteoohvrite õiguste direktiivi artikli 26 kohaselt peavad liikmesriigid võtma asjakohaseid meetmeid liikmesriikidevahelise koostöö soodustamiseks, et parandada ohvrite juurdepääsu direktiivis ja liikmesriigi õiguses sätestatud õigustele. Sellise koostöö eesmärk on vähemalt:

a. parimate tavade vahetamine;

b. konsultatsioonid üksikjuhtumite asjus ning

c. abi Euroopa võrgustikele, kes tegelevad otseselt ohvrite õigustega seotud küsimuste lahendamisega.

Hüvitise maksmise direktiivi artikli 1 kohaselt peavad liikmesriigid tagama, et kui tahtlik vägivallakuritegu on toime pandud liikmesriigis, kus hüvitise taotleja harilikult ei ela, on ohvril õigus esitada oma taotlus hariliku viibimiskoha liikmesriigi ametiasutusele või muule organile.

Liikmesriigid tagavad, et terrorismiohvril, kelle elukoht on mõnes muus liikmesriigis kui see, kus terroriakt toime pandi, on juurdepääs teabele oma õiguste, olemasolevate abiteenuste ja hüvitussüsteemide kohta selles liikmesriigis, kus terroriakt toime pandi. Asjaomased liikmesriigid võtavad sobivaid meetmeid, et võimaldada oma pädevate asutuste või spetsialisti teenuseid pakkuvate üksuste omavahelist koostööd, et tagada terrorismiohvrite tõhus juurdepääs sellisele teabele (terrorismivastase võitluse direktiivi artikli 26 lõige 1).

Lisaks tagavad liikmesriigid, et kõigil terrorismiohvritel on võimalik kasutada järgmisi abiteenuseid:

a. emotsionaalne ja psühholoogiline tugi, nagu traumaabi ja nõustamine;

b. nõu ja teabe võimaldamine asjakohastes juriidilistes, praktilistes või finantsküsimustes, sealhulgas teabe saamise õiguse kasutamise hõlbustamine;

oma elukohaliikmesriigi territooriumil, isegi kui terroriakt on pandud toime mõnes teises

liikmesriigis (artikli 26 lõige 2).

Terrorismivastase võitluse direktiivi põhjenduse 30 kohaselt peavad liikmesriigid omavahelise koostöö hõlbustamiseks võtma sobivaid meetmeid, et tagada tõhus juurdepääs teabele neile terrorismiohvritele, kes elavad mõnes muus liikmesriigis kui see, kus terroriakt toime pandi. Lisaks peaksid liikmesriigid tagama, et terrorismiohvritel on võimalik kasutada pikaajalisi abiteenuseid oma elukohariigis, isegi kui terroriakt pandi toime mõnes teises liikmesriigis.

TERRORISMIOHVRITE VAJADUSED SEOSES KÕNEALUSTE ÕIGUSTEGA

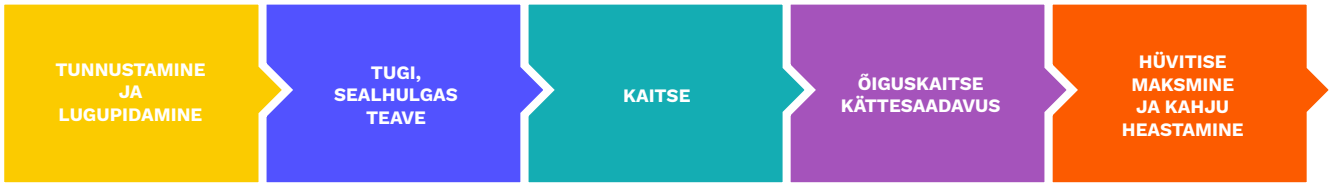

PRAKTILISE KOHALDAMISE NÄITED / LISATEAVE

Terrorismiohvrite ühtsed kontaktpunktid

On soovitatav, et iga ELi liikmesriik määraks terrorismiohvrite jaoks ühtse riikliku kontaktpunkti. Sellised valitsuse tasandil määratud ühtsed kontaktpunktid peaksid etendama olulist osa rünnaku liikmesriigi asjaomaste asutuste ja ohvri elukohaliikmesriigi asjaomaste asutuste vahelise kiire ja tõhusa koostöö hõlbustamisel.

Euroopa Liit ja kolmandad riigid

ELis toimuva terrorirünnaku puhuks loodud struktuurid võivad olla kasulikud ka kolmandate riikidega seotud olukordades. Näiteks kolmandate riikide kodanike puhul, kes on sattunud rünnaku sihtmärgiks ELis, ja ELi kodanike puhul, kes on sattunud rünnaku sihtmärgiks väljaspool ELi.

Lisalugemist:

- Cellule nationale Victimes (2020) Guide pour les victimes belges d'une attaque terroriste à l'étranger
- Eesistujariigi Saksamaa aruanne terrorismiohvrite toetamise seisu kohta, eelkõige piiriülestes olukordades, 2020

2.2 LAPSED

KIRJELDATUD ÕIGUSED

Liikmesriigid tagavad, et lapsohvrite puhul võetakse kuriteoohvrite õiguste direktiivi kohaldamisel arvesse esmajärjekorras lapse parimaid huve ja neid hinnatakse individuaalselt. Alati kasutatakse lapsesõbralikku lähenemisviisi, võttes vajalikul määral arvesse lapse vanust, küpsust ning seisukohti, vajadusi ja muresid. Last ja tema suhtes vanemliku vastutuse kandjat või muud seadusjärgset esindajat, kui selline on olemas, teavitatakse meetmetest või õigustest, mis on konkreetselt lapsele suunatud (kuriteoohvrite õiguste direktiivi artikli 1 lõige 2).

Eeldatakse, et lapsohvritel on erikaitsevajadused, kuna nad on haavatavad teisese ja korduva ohvristamise, hirmutamise ja kättemaksu suhtes. Nende puhul kasutatakse individuaalset hindamist (artikli 22 lõige 4).

Sama direktiivi artikli 24 kohaselt peavad liikmesriigid lapsohvrite puhul tagama, et:

a. kriminaalmenetluse jooksul võib audiovisuaalselt salvestada kõik lapsohvri küsitlused ja selliseid küsitluste salvestisi võib kasutada tõendina kriminaalmenetluses;

b. pädevad asutused määravad lapsohvritele vastavalt kuriteoohvrite rollile asjaomases kriminaalõigussüsteemis kriminaaluurimises ja -menetluses eriesindaja, kui liikmesriigi õigusaktide kohaselt vanemliku vastutuse kandjad ei saa lapsohvrit esindada enda ja lapsohvri huvide konflikti tõttu või kui lapsohver on saatjata või perekonnast lahutatud;

c. kui lapsohvril on õigus kasutada advokaati, siis menetlustes, kus on või võib olla huvide konflikt tema ja vanemliku vastutuse kandjate vahel, on lapsohvril õigus kasutada enda nimel õigusabi ja enda esindajat.

Lisaks tagavad liikmesriigid, et pädevad asutused saavad võtta kõik seaduslikud meetmed, et takistada sellise teabe avalikku levitamist, mis võiks põhjustada lapsohvri isiku kindlakstegemise (kuriteoohvrite õiguste direktiivi artikli 21 lõige 1).

TERRORISMIOHVRITE VAJADUSED SEOSES KÕNEALUSTE ÕIGUSTEGA

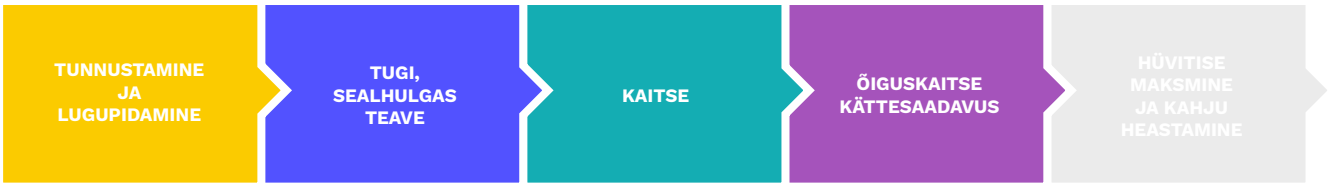

PRAKTILISE KOHALDAMISE NÄITED / LISATEAVE

Enamik lapsi reageerib õnnetusele mõistlikult ja adekvaatselt, eriti kui nad tunnetavad oma vanemate ja teiste usaldusväärsete täiskasvanute kaitset, tuge ja stabiilsust. Nagu täiskasvanutelgi, võib terrorirünnak neis esile kutsuda mitmesuguseid reaktsioone: pea- ja kõhuvalu. Tuleb märkida, et laste hirmud võivad olla ka nende kujutlusvõime vili, sest erinevalt täiskasvanutest ei suuda nad nii hästi hinnata, millistel hirmudel on alust ja millistel mitte. Nende hirmu tuleks siiski tõsiselt võtta. Lapsi ja noorukeid tuleks teavitada eakohasel viisil. Terrorirünnakus ellujäänud laste puhul tuleks küsida ka nende vendade ja/või õdede tervise ja heaolu kohta.

Hooldajate ja laste vastastikmõju

Vanemate traumajärgse stressi sümptomid näivad suurendavat laste traumajärgse stressi sümptomite ilmnemise ohtu ja vastupidi. Oluline on hinnata nii laste kui ka vanemate terviseseisundit, isegi kui ainult üks neist on rünnaku sihtmärgiks sattunud. Vanemad ei pruugi lapse reaktsioone mõista ja võivad lapsi karistada ebatavalise käitumise eest, nagu kehvad õpitulemused.

Koolide ja lasteaedade roll

Koolid ja lasteaiad võivad aidata tuvastada laste terviseprobleeme ja tulemuste halvenemist. Laste käitumise ja tulemuste hindamine koolis ja sotsiaalse tegevuse raames võib olla oluline abivajajate kindlakstegemisel. Õpetajate, koolide meditsiiniõdede või koolipsühholoogide tähtsus traumeeritud laste ja noorte toetamisel võib olla suur. Traumajärgse stressi sümptomitega lastel võib olla keskendumisraskusi, mis halvendavad õpitulemusi, suurendavad vaimse tervise probleeme ja laps võib sattuda pideva stressiga seotud probleemide küüsi. Koolipersonal võib selliste laste toetamisel juhendamist vajada. Asjakohaseks võib osutuda lastest ja noortest ohvrite suunamine spetsiaalsetesse tugiametitesse, kellel on konkreetseid kogemusi nende vanuserühmadega tegelemisel.

Lisalugemist :

- Kar (2009) Psychological impact of disasters in children: review of assessment and interventions
- Pfefferbaum, B., Jacobs, A., Griffin, N. & Houston, J. B. (2015) Children's Disaster Reactions: the Influence of Exposure and Personal Characteristics
- Hamblen (2019) Terrorist Attacks and Children
- The terror attack: Experience and reactions among Utøya survivors

3. TOETUSE KORRALDAMINE

3.1 TERRORIRÜNNAKUTE OHVRITE TOETAMISE ETTEVALMISTAMINE JA KORRALDAMINE

KIRJELDATUD ÕIGUSED

Kuriteoohvrite õiguste direktiivi artikli 25 lõikes 5 on sätestatud, et vastavalt õigusala töötaja töökohustustele ning sõltuvalt selle töötaja ja kuriteoohvrite kokkupuute laadist ja ulatusest, on koolitamise eesmärk võimaldada töötajal tunnustada ja kohelda kuriteoohvreid austavalt, professionaalselt ja mittediskrimineerivalt.

Artikli 25 lõike 1 kohaselt peavad liikmesriigid tagama, et ametnikud, kes võivad ohvritega kokku puutuda, näiteks politseiametnikud ja kohtute töötajad, läbivad nii üld- kui ka erikoolituse. Artikli 25 lõige 2 kohustab liikmesriike tegema kättesaadavaks nii üld- kui ka erikoolituse, et suurendada kohtunike ja prokuröride teadlikkust ohvrite vajadustest. Lisaks kohustab artikli 25 lõige 3 liikmesriike soovitama, et juristide koolitamise eest vastutavad isikud pakuksid nii üld- kui ka erikoolitust, et suurendada juristide teadlikkust ohvrite vajadustest.

Riiklike teenistuste või ohvriabiorganisatsioonide rahastamise kaudu stimuleerivad liikmesriigid algatusi, mis võimaldavad ohvriabiteenuste osutajatel saada piisavat koolitust tasemel, mis on kooskõlas nende ja ohvrite vaheliste kokkupuudetega, ning järgida ametialaseid nõudeid, tagamaks, et neid teenuseid osutatakse erapooletult, austavalt ja professionaalselt (artikli 25 lõige 4).

Terrorismivastase võitluse direktiivi artikli 24 lõike 4 kohaselt peavad liikmesriigid tagama niisuguste mehhanismide või protokollide olemasolu, mis võimaldavad selliste abiteenuste osutamise aktiveerimist terrorismiohvrite jaoks riikliku hädaolukorras reageerimise taristu raames. Selliste mehhanismide või protokollidega nähakse ette asjaomaste asutuste, ametite ja organite töö koordineerimine, et suuta pakkuda terviklikku lahendust vastavalt ohvrite ja nende pereliikmete vajadustele kohe pärast rünnakut ja seejärel niikaua, kui vaja, sealhulgas piisavaid vahendeid, et võimaldada ohvrite tuvastamist ja perekondade teavitamist.

Liikmesriigid peaksid tagama, et hädaolukorras reageerimise taristu raames reageeritakse terrorismiohvrite konkreetsetele vajadustele terviklikult kohe pärast terrorirünnakut ja seejärel niikaua, kui vaja. Selleks võivad liikmesriigid luua ühtse ja pidevalt ajakohastatava veebisaidi, kust leiab kogu asjakohase teabe, ja erakorralise toetuse keskuse, mis pakub ohvritele ja nende pereliikmetele psühholoogilist esmaabi ja emotsionaalset tuge (terrorismivastase võitluse direktiivi põhjendus 29).

Abiteenuste osutajad peaksid arvestama, et terrorismiohvrite vajadused võivad ajaga muutuda. Seepärast peaksid liikmesriigid tagama, et abiteenuste osutajad tegelevad kõigepealt vähemalt kõige kaitsetumate terrorismiohvrite emotsionaalsete ja psühholoogiliste vajadustega ning teavitavad kõiki terrorismiohvreid täiendava emotsionaalse ja psühholoogilise abi, sealhulgas traumaabi ja nõustamise kättesaadavusest (terrorismivastase võitluse direktiivi põhjendus 29).

ETTEVALMISTUS JA KOOLITUS – HEAD NÄITED JA LISATEAVE

Valmisolekut võib määratleda kui võimet või suutlikkust tegeleda terrorirünnaku ohvrite vajadustega ja lahendada nende probleeme. See eeldab kavandamist, koostööd ja koolitust.

Kavandamine ja koostöö

Valitsused, esmareageerijad, meditsiini-javaimse tervise asutused ning ohvriabiorganisatsioonid peaksid tegema koostööd, et luua terviklik reageerimisraamistik. Enamikus olemasolevates

raamistikes võetakse arvesse järgmist: 1) kavad, protokollid, lepingud ja vastastikused kokkulepped; 2) kasutada olev ja oluline varustus; 3) olemasolevad ja olulised töötajad; 4) juhtimine, kontroll ja koordineerimine; 5) kriisikommunikatsioon; 6) üldsuse kaasamine; 7) ohutus ja turvalisus; 8) järjepidevus ja üleminek; 9) teadmised ja oskused ning 10) rahastamine.

Terrorirünnaku ohvrite edukaks toetamiseks on ülitähtis (eespool nimetatud üksuste) tugeva võrgustiku väljatöötamine ning pidev teabevahetus kavandamis- ja ettevalmistusetapis.

Koolitus

Õiguskaitse-,valitsus-(riiklik,piirkondlik,kohalik), tervishoiu- ja sotsiaalhoolekandeasutuste töötajate ning valitsusväliste organisatsioonide ja tugiasutuste spetsialistide koolitamine tagab, et töötajatel on ohvritega kokku puutudes vajalikud oskused.

Koolituse käigus antakse teadmisi hädaolukorras kohaldatavatest tavadest, põhimõtetest ja menetlustest ning parandatakse üldist pädevust ja kindlustunnet. Muu kasu hõlmab paremat arusaamist individuaalsetest ja partnerite rollidest; kavades, protokollides või menetlustes esinevate lünkade või piirangute tuvastamist ning kogemuste vahetamise võimaluste loomist. Hädaolukorrale reageerimise katsetamist ja harjutamist saab kasutada ka koolituse sidumiseks varasemate intsidentide tulemustega.

Euroopa Komisjoni ohvrite õigusi käsitleva ELi strateegia (2020–2025) raames jälgitakse ELi õigusnormide rakendamist, pakkudes koolitusi ohvritega kokku puutuvatele asjaosalistele, näiteks õigusvaldkonna töötajatele: juristidele, prokuröridele, kohtute töötajatele, vangla- ja kriminaalhooldusametnikele. Seega tugevdab komisjon koostööd Euroopa õigusalase koolituse võrgustikuga. Komisjon edendab ka koostöös Euroopa Liidu Õiguskaitsekoolituse Ametiga (CEPOL) kuriteoohvrite õiguste paremat tundmist ning õiguskaitseasutuste paremaid ohvritega suhtlemise meetodeid.

HÄDAOLUKORRALE REAGEERIMISE ETAPP – HEAD NÄITED JA LISATEAVE

Pärast hädaolukorra väljakuulutamist tehakse vajaduste hindamine. Toetudes vajaduste hindamise tulemustele, reageerivad hädaolukorrale peamised osalised (ohvriabiorganisatsioonid, Punane Rist jne), keda on teavitatud nende ülesannetest. Konkreetsed asjaolud võivad nõuda täiendavate osaliste kaasamist. Kõik osalised peavad olema teadlikud oma rollist kriisireguleerimisraamistikus ning kõikidelt teenistustelt oodatakse koostööd. Kõigi hädaolukordade vajaduste rahuldamiseks on üliioluline tegevuse juhtimine, kontrollimine ja koordineerimine (kavandatud ja ettevalmistatud).

Kohalikud kohapealsed osalised (kogukonnatöötajad, kohalikud politseiametnikud, vabatahtlikud jne) etendavad intsidendile kiirel reageerimisel olulist osa. Kohaliku tasandi ülesed osalised (nt Punane Rist, ohvriabiorganisatsioonid) saavad kohalike osaliste tegevust oma kogemuste, asjatundlikkuse ja põhjaliku väljaõppega tõhustada.

Hädaolukorrale reageerimise etapp hõlmab inimeste vajaduste prognoosimist ja ohvrite registreerimist. Selles etapis määratletakse vajadused järgmiselt: ohutus, kiireloomuline arstiabi, peavari, joogivesi ja toit, ravimid, kanalisatsioon, võimalus suhelda partneri, pere ja lähisugulastega ning teave olukorra kohta.

Esmareageerijatelt, politseilt, tuletõrjelt ja kiirabilt ning teistelt asutustelt nõutakse korra pidamist ja üldsuse füüsilise turvalisuse tagamist ning täpse teabe andmist. Nende vastutus ulatub otsestest ohvritest kaugemale ning hõlmab kiire, tõhusa ja täpse teabe pakkumist üldsusele, alates peredest kuni ühiskonnani laiemalt, kaasates meediat ja sotsiaalmeediaplatvorme.

Hädaolukorrale reageerimise etapis valmistataks ette pinnas lühikese, keskmise pikkusega ja pika perioodi ohvriabisüsteemile. Ohvrite täpne registreerimine võimaldab nende vajadusi ja probleeme jälgida ning neid pärast hädaolukorrale reageerimise etappi ennetavalt toetada.

Kui terrorirünnakul on palju ohvreid, teevad haiglad, suurõnnetuste ohvrite tuvastamise rühmad, prokuratuur ja riigi valitsus omavahel tihedat koostööd. Need organisatsioonid peaksid eelnevalt kokku leppima andmekaitsenormidele vastavates isikuandmete registreerimise ja jagamise standardmeetodites, et ohvrite andmeid oleks võimalik sisestada keskregistrisse. Lähedaste kohta küsivatele sõpradele ja sugulastele tuleks luua ühtne kontaktpunkt, millel on juurdepääs sellele keskregistrile.

Teenuste üleminek hädaolukorrale reageerimise etapi teenustest keskmise pikkusega perioodi tugiteenustele eeldab tõhusat koordineerimist. Ohvrite ennetavat teavitamist hõlmav üleminekumehhanism aitab pakkuda toetust sujuvalt ja järjepidevalt.

KESKMISE PIKKUSEGA JA PIKK ABIVAJADUSPERIOOD – HEAD NÄITED JA LISATEAVE

Terminoloogia

Mõisteid „keskmise pikkusega abivajadusperiood“ ja „pikk abivajadusperiood“ ei määratleta konkreetses nädalate või kuude arvus. Üldiselt on „keskmise pikkusega abivajadusperiood“ hädaolukorrale reageerimise etapile järgnev periood, mida iseloomustab terrorismiohvritele pakutava suure hulga eri liiki toe kättesaadavus. Mingil hetkel vähenevad kättesaadava toe liigid märkimisväärselt ja lõpuks pakutakse neid palju väiksemal hulgal – see on „pikk abivajadusperiood“.

Mõnel ohvril tekivad kas füüsilised või vaimsed probleemid kohe pärast rünnakut, enamik neist paraneb aja jooksul, kuid teatav hulk neist vajab pikaajalist professionaalset tähelepanu. Abisüsteem peaks jääma neile kättesaadavaks nii kauaks, kui vaja.

Üleminek

Kui nõudlus toe järele väheneb (üleminek keskmise pikkusega abivajadusperioodilt pikale), vähendavad teenuseosutajad abi andvate töötajate arvu, mis on pakkumise ja nõudluse tasakaalustamise seisukohast loogiline samm. Lihtne juurdepääs teenustele ja koordineerimismehhanismidele tuleks siiski säilitada. Esiteks seetõttu, et ohvrid, kes varem tuge ei palunud, võivad hiljem selliseid teenuseid vajada. Teiseks seetõttu, et järgmised välised sündmused võivad suurendada vajadust toe järele: meedia tähelepanu, kriminaalasja jõudmine kohtusse või uued terrorirünnakud.

Teenuseosutajad

Praktikas osutavad keskmise pikkusega ja pikal abivajadusperioodil teenuseid sageli mitmed osalised: valitsus- ja tervishoiusektor, haridus- ja sotsiaalhoolekandesüsteem, samuti kodanikuühiskonna rühmad, sealhulgas ohvriabiorganisatsioonid. Ka vastastikuse toe rühmad (ohvrite ühendused) võivad pakkuda pikaajalist abi, mis mõnikord kestab kogu ohvri eluaja.

Keskmise pikkusega ja pikal abivajadusperioodil vajab abiorganisatsioon individuaalsete vajadustega (praktiline, õiguslik, rahaline ja psühhosotsiaalne tugi) tegelemiseks eksperte, kvalifitseeritud ja koolitatud tugispetsialiste.

Rahastamine

Abiteenuste osutajad sõltuvad terrorismiohvritele abi pakkumisel rahastamisest. Kuigi hädaolukorrale reageerimise etapis ja keskmise pikkusega abivajadusperioodil võib olla võimalik kasutada konkreetseid toetuseid, ei ole need tavaliselt piisavad, et organisatsioonid saaksid pakkuda tuge keeruliste pikaajaliste juhtumite korral. Ohvritele vajaliku pideva abi andmiseks on vaja ulatuslikku ja pikaajalist rahastamist.

Euroopa Komisjon on ohvrite õigusi käsitlevas ELi strateegias märkinud, et ta jätkab rahastamisvõimaluste pakkumist aastatel 2021–2027 (uus mitmeaastane finantsraamistik), et ohvriabiorganisatsioonid saaksid kaasa aidata ohvrite õigusi käsitlevate ELi õigusnormide rakendamisele. Üks komisjoni põhimeetmeid on eraldada riiklikele ohvriabiorganisatsioonidele ja asjaomastele kogukonnapõhistele organisatsioonidele ELi rahalisi vahendeid, et pakkuda ohvritele teavet, tuge ja kaitset.

Lisalugemist:

- Juen et al. (2016) The Comprehensive Guideline On Mental Health And Psychosocial Support (MHPSS) In Disaster Settings
- Euroopa Komisjon, Ohvrite õigusi käsitlev ELi strateegia (2020–2025), 2020
- Verheul & Dückers (2020) Defining and operationalizing disaster preparedness in hospitals: a systematic literature review
- Service Public Fédéral Santé publique, Sécurité de la Chaîne alimentaire et Environnement - Le plan d'intervention psychosociale
- GCTF (2012) Madrid Memorandum on Good practices for Assistance to Victims of Terrorism Immediately after the Attack and in Criminal Proceedings
- Komisjoni aruanne Euroopa Parlamendile ja nõukogule direktiivi 2012/29/EL rakendamise kohta, 2020
- Victim Support Europe, APAV (2019) VOCIARE Synthesis Report
- Ohvrite õiguste Euroopa võrgustik

3.2 OHVRITE TUVASTAMINE JA OHVREID KÄSITLEV TEAVE

KIRJELDATUD ÕIGUSED

Terrorismivastase võitluse direktiivi (artikli 24 lõike 4) kohaselt peavad liikmesriigid tagama selliste mehhanismide või protokollide olemasolu, millega nähakse ette asjaomaste asutuste, ametite ja organite töö koordineerimine, et pakkuda terviklikku lahendust vastavalt ohvrite ja nende pereliikmete vajadustele kohe pärast rünnakut ja seejärel niikaua, kui vaja, sealhulgas piisavaid vahendeid, et hõlbustada ohvrite tuvastamist ja perekondade teavitamist.

TERRORISMIOHVRITE VAJADUSED SEOSES KÕNEALUSTE ÕIGUSTEGA

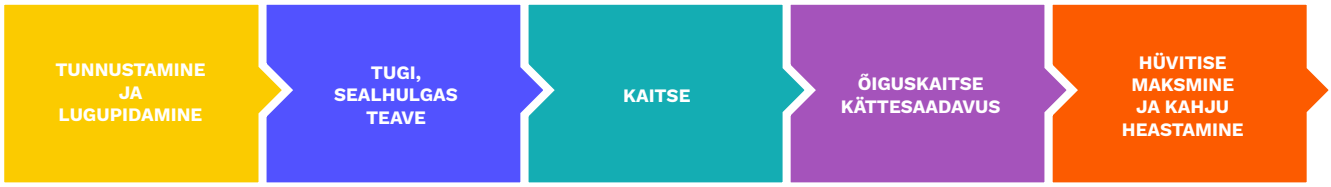

PRAKTILISE KOHALDAMISE NÄITED / LISATEAVE

Terrorirünnaku ohvrid on heterogeenne rühm: haavatud ja hukkunud, kadunud, ohvrite sugulased, välisriigi kodanikest ohvrid ja tunnistajad, kes võivad alles kuid hiljem aru saada, et nad vajavad traumajärgse stressi tagajärgede leevendamiseks psühholoogilist tuge. Kuigi nende kui kuriteoohvrite õiguste ulatus oleneb tekitatud kahju suurusest ja nende individuaalsetest vajadustest, on oluline terrorirünnaku ohvriks langenud võimalikult kiiresti tuvastada.

Hädaolukorra lahendamise etapis toimub tuvastamine sageli kas kohapeal esmareageerijate poolt, haiglates, vahetult pärast rünnakut loodud hädaabikeskustes või hoonetes (koolides, kirikutes, valitsusasutustes), kuhu ohvrid koondatakse.

Kohe pärast rünnakut võib ohvrite andmete registreerimine hädaabiteenistuste töötajate poolt tunduda ebaoluline ja jääda pakilises olukorras tähelepanuta või kahe silma vahele. Et selliseid olulisi andmeid ei unustataks, tuleks selle konkreetse ülesande täitmiseks siiski määrata spetsiaalsed töötajad. Kõik asjakohased asu-

tused peaksid registreerima iga ohvri isikuandmed ja olema valmis seda teavet vajadust mööda jagama.

Ohvritega ühenduse võtmine

Ohvrid tuvastatakse määratud vastuvõtukeskustes, ühtsetes kontaktpunktides, haiglates, abitelefonide ja/või veebisaitide kaudu ning need andmed koondatakse seejärel ühte pidevalt ajakohastatavasse registrisse. Isikuandmeid omamata on raske ohvritega teabe ja toe pakkumiseks ühendust võtta.

Paljud neist, keda rünnak mõjutas, isegi otsesed ohvrid, lahkuvad sündmuskohalt oma andmeid jätmata. Nendega ühenduse võtmiseks peavad olema kehtestatud menetlused koos selgitustega selle kohta, miks nad peaksid endast teada andma ja mida rünnakukohas viibimise registreerimine neile annab. See protsess peaks olema võimalikult lihtne ning seda on võimalik saavutada sotsiaal- ja traditsioonilise meedia kampaaniate abil. Ohvrite tuvastamine võib kesta kuid või aastaid, kuna mõned inimesed mõistavad alles hiljem, et ka nemad on ohvrid.

Kohe pärast rünnakut võivad ohvrid arvata, et nad ei soovi abi, ja teatada, et nad ei vaja või ei taha abi. Nende soove tuleb austada, kuid pärast peaks olema võimalik nendega uuesti (seaduslikult) ühendust võtta. Kogemused näitavad, et aja jooksul tuleb ohvritele kasuks, kui organisatsioonid ennetavalt ühendust võtavad ja abi pakuvad.

Eraelu puutumatus

Eraelu puutumatust käsitlevad õigusnormid võivad täpsete andmete kogumise ja registreerimise keerulisemaks muuta. Sageli kaootilisel rünnakujärgsel ajal ei saa seda probleemi lahendada, kuid kehtestada tuleks rünnakujärgsele registreerimisele kaasa aitavad meetmed.

On äärmiselt oluline, et kõik organisatsioonid registreeriksid andmeid ühtemoodi. Selleks et kõik osalised sellega kaasa tuleks ja nõudeid täidaks, võib sõlmida protokolle või vastastikuse mõistmise memorandumeid. Kogutavate andmete ulatuse peaksid eelnevalt kokku leppima kõik need, kes neid kasutavad, ja need, kes puutuvad kokku ohvritega. Piiratud hulga andmete hoidmine ühe hädaabiorganisatsiooni valduses võib tulevikus takistada abiteenistustel ohvritega ühendust võtmast.

Ohvrite andmeid koguvad politsei, haiglad, ohvriabiorganisatsioonid, abitelefonid ja/või veebisaidid. Kõik need, kes võivad terrorirünnaku ohvritega kokku puutuda, peavad täitma oma osa ohvrite teabe täpsel registreerimisel ja vajaduse korral jagamisel.

On soovitatav, et ohvrite andmete kogumise ja säilitamise eest vastutaks üks organisatsioon. Kuigi andmed peaksid jääma teistele üksustele kättesaadavaks, on dubleerimist, parandusi ja vigu lihtsam tuvastada, kui andmete eest vastutab üksainus asutus.

Registreeritavad andmed

Iga ohvri kohta tuleks koguda järgmist teavet: täisnimi, sugu, sünniaeg, aadress, telefoninumber, e-posti aadress, kodakondsus, kas ta on surnud või vigastatud ja kuidas, seotus rünnakuga (tunnistaja, kõrvalseisja, rünnaku lähedal kaupluses või kontoris viibinu jne).

Ohvritel tuleks paluda esitada järgmised kontaktandmed: aadress, e-posti aadress ja telefoninumber. Lisaks on kasulik teada pereliikmete või lähisugulaste andmeid, ohvri asukohta (konkreetne haigla) ja tema hetkeseisundit (nt vigastused) jne. Ideaaljuhul hoitakse kogu teavet juhtumihaldussüsteemis (mis vastab isikuandmete kaitse üldmäärusele), et tagada teabe kättesaadavus neile, kes seda vajavad.

Andmete jagamine

Andmete jagamise protokollid peaksid vastama asjakohastele ELi andmekaitsenormidele. Arvesse tuleb võtta seda, millisele õiguslikule alusele tuginedes organisatsioon andmeid kogub ja töötleb, kuna nõusolek ei ole andmevahetuse ainus tingimus ega sellele saa tugineda.

Tehnoloogia

Kaaluda võib tehnoloogilisi lahendusi, mis lihtsustavad teabe registreerimist, sest kui teave kirjutatakse üles käsitsi, võib tekkida probleeme: teave võib kaduma minna, loetamatuks muutuda jne. Samamoodi võib välja töötada lahendusi valesti kirjutatud nimedega tegelemiseks, kui nimedes esinevad võõrtähed (näiteks rõhumärkidega) võivad mõjutada suutlikkust isikut tuvastada. Need probleemid võivad kaasa tuua ohvrite registreerimise dubleerimise või selle, et ohvreid ei suudeta pereliikmetega kokku viia.

Isikuandmete kaitse üldmäärus

Delikaatsete isikuandmete kasutamist käsitletakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruses (EL) 2016/679 füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus).

Ohvrite isikuandmeid võib koguda ja töödelda, kui seda tehes saab tugineda vähemalt ühele isikuandmete kaitse üldmääruse artiklis 6 sätestatud kuuest töötlemise õiguslikust alusest. Nõusolek on vaid üks nendest õiguslikest alustest ning ülejäänud viis on lepingu täitmine, õigustatud huvi, eluline huvi, õiguslik nõue ja avalik huvi – kõik kuus õiguslikku alust on võrdselt kehtivad. Riikide ametiasutustel soovitatakse määrata asjakohaste sidusrühmadega koostöös kindlaks kõige sobivam andmete kogumise, töötlemise ja jagamise viis. Erilist tähelepanu tuleks pöörata vajadusele suunata ohvrid tugiteenuste juurde.

Lisalugemist:

- INVICTMi sümpoosioni aruanne, 2018
- Jacobs, J. et. al. (2019) The organization of post-disaster psychosocial support in the Netherlands: a meta-synthesis
- ELi andmekaitsenormid

3.3 TERRORISMIOHVRITE TOETAMISE KORRALDAMINE

KIRJELDATUD ÕIGUSED

Kuriteoohvrite õiguste direktiivi artiklis 8 on sätestatud, et liikmesriigid tagavad, et kuriteoohvritel on vastavalt nende vajadustele enne kriminaalmenetlust, selle ajal ja asjakohase ajavahemiku jooksul pärast seda tasuta juurdepääs konfidentsiaalsetele ohvriabiteenustele, mis on ohvrite huvides. Pereliikmetele antakse juurdepääs ohvriabiteenustele vastavalt nende vajadustele ning vastavalt ohvri suhtes toime pandud kuriteo tagajärjel kannatatud kahju suurusele (artikli 8 lõige 1).

Liikmesriigid hõlbustavad kuriteoohvrite suunamist ohvriabiteenuste juurde nende andmed vastu võtnud pädeva asutuse ja muude asjaomaste asutuste poolt (artikli 8 lõige 2).

Liikmesriigid loovad tasuta ja konfidentsiaalsed spetsialisti abiteenused lisaks üldistele ohvriabiteenustele või nende raames, või võimaldavad ohvriabiorganisatsioonidel pöörduda selliseid teenuseid pakkuvate spetsialiseeritud asutuste poole. Ohvritele ja nende perekondadele antakse neile teenustele juurdepääs vastavalt nende konkreetsetele vajadustele ning kahju suurusele, mida nad on seoses ohvri vastu toime pandud kuriteo tagajärjel kandnud (artikli 8 lõige 3).

Ohvriabiteenuseid ja muid spetsialisti abiteenuseid osutavaid üksusi võib asutada riiklike või valitsusväliste organisatsioonidena ning nende korraldus võib põhineda kutselisel või vabatahtlikul alusel (artikli 8 lõige 4).

Terrorismivastase võitluse direktiivi artikkel 24 toetab kuriteoohvrite õiguste direktiivi: liikmesriigid tagavad terrorismiohvrite konkreetsetele vajadustele vastavate abiteenuste olemasolu ning selle, et need on terrorismiohvritele kättesaadavad kohe pärast rünnakut ja seejärel niikaua, kui vaja. Selliseid teenuseid pakutakse lisaks üldistele ohvriabiteenustele või nende raames ja need võivad tugineda olemasolevatele spetsialisti teenuseid pakkuvatele üksustele (artikli 24 lõige 2).

Abiteenuste osutajad annavad terrorismiohvritele abi ja toetust vastavalt nende konkreetsetele vajadustele. Abiteenused peavad olema konfidentsiaalsed, tasuta ja kõikidele terrorismiohvritele hõlpsalt kättesaadavad (artikli 24 lõige 3).

Liikmesriigid tagavad selliste mehhanismide või protokollide olemasolu, mis võimaldavad abiteenuste osutamise aktiveerimist terrorismiohvrite jaoks riikliku hädaolukorras reageerimise taristu raames. Selliste mehhanismide või protokollidega nähakse ette asjaomaste asutuste, ametite ja organite töö koordineerimine, et suuta pakkuda terviklikku lahendust vastavalt ohvrite ja nende pereliikmete vajadustele kohe pärast rünnakut ja seejärel niikaua, kui vaja, sealhulgas piisavaid vahendeid, et hõlbustada ohvrite tuvastamist ja perekondade teavitamist (artikli 24 lõige 4).

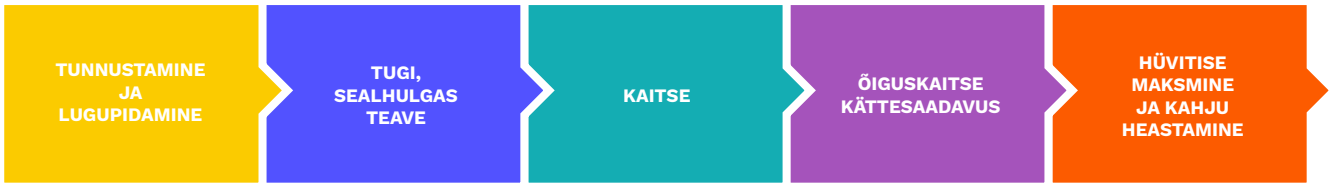

PRAKTILISE KOHALDAMISE NÄITED / LISATEAVE

Kuigi on selge, et ohvritel on õigus saada tuge, ei ole alati selge, kuidas selle toe andmist tuleks konkreetses riigis korraldada: kes peaks seda pakkuma, kuidas see tuleks kättesaadavaks teha ja milliseid teenuseid tuleks osutada? Nendele küsimustele ei ole ühest vastust. Iga liikmesriik leiab oma riigi eripärasid arvesse võtvad lahendused. Ohvriabi võivad pakkuda riik, ohvriabiorganisatsioonid või mõlemad koos.

Organisatsioonid

Mitte kõik riigid ei ole oma territooriumil kogenud ulatuslikku rünnakut ning neis ei ole otstarbekas luua spetsiaalseid organisatsioone, kellel oleks rünnaku korral tegutsemisvalmidus. Asjakohased erioskused ja -menetlused võiks lõimida liikmesriikide olemasolevate riiklike ohvriabiorganisatsioonide teenustesse. Selliseid oskusi on sageli vaja ka muude ohvrite rühmade, näiteks mõrvaohvrite perekondadega seoses. Seal, kus terrorirünnakud toimuvad sagedamini, tasub ohvriabiteenused tavaliselt kombineerida teenustega, mida pakuvad eri-organisatsioonid, mis on keskendunud üksnes terrorismiohvritele.

Koordineerimine

Parimate tavade näited selliste olemasolevate riigiametnike ja -asutuste kohta, kes koordineerivad kogu terrorismiohvritele pakutavat tuge ja teabele juurdepääsu, on Saksamaa terrorismiohvrite volinik, Prantsusmaa ministeeriumidevaheline delegaat ning Hispaania sise- ja justiitsministeeriumi valitsemisalasse kuuluv terrorismiohvrite toetamise peadirektoraat, mis tegeleb terrorismiohvritega.

Tõhusate ja terviklike tugiteenuste osutamiseks on vaja paljusid organisatsioone, muu hulgas neid, kes tavaliselt tugiteenuseid ei paku. Organisatsioonid võivad siiski üksteisega tahtmatult konkureerida, mis võib tekitada ametnikes ja ohvrites segadust. Tuleks kindlaks määrata, millised organisatsioonid kaasatakse, kuidas nad omavahel koostööd teevad ja kuidas ohvreid edasi suunatakse. Sellised üksikasjad peaksid olema ohvritele sama selged kui reguleerimisraamistikku kuuluvatele organisatsioonidele. Kuna ohvrid elavad mööda riiki laiali, võivad nad vajada riigi eri osades eri organisatsioonide abi ning hea planeerimine tagab, et organisatsioonidel on üksteise kohta teavet, sealhulgas teenuste osutamise koha ja pakutava abi liigi kohta. Korrapärased kontaktid organisatsioonide vahel suurendavad usaldust ja hõlbustavad ohvrite edasisuunamist.

Riiklikud ja mitteriiklikud osalised peaksid oma jõupingutusi koordineerima, et ohvrite ja nende pereliikmete vajadustega kohe pärast terrorirünnakut terviklikult tegeleda. Toetuse eesmärgid ja abiorganisatsioonid peavad olema kaasatud regulaarsetesse katastroofi-/terrorismiõppustesse, mille eesmärk on kontrollida reageerijate tegevust pingeolukorras ja teha kindlaks, kas menetlused on otstarbekohased.

Terrorismiohvrite ühtsed kontaktpunktid

On soovitatav, et igas liikmesriigis oleksid terrorismiohvrite jaoks valitsuse määratud riiklikud ühtsed kontaktpunktid. Nad peaksid etendama olulist osa asjakohaste asutuste vahelise kiire ja tõhusa koostöö hõlbustamisel, mis on eriti oluline, kui tegemist on välisriigi kodanikest ohvritega.

Ohvrite ühendused

Ohvrite ühendustel ja vastastikuse toe rühmadel on terrorirünnaku järel selge funktsioon. Nad pakuvad ohvritele turvalist kohta, kus ohvrid saavad suhelda sarnase ohvristamistaustaga inimestega. Nad korraldavad mälestusüritusi nii vahetult pärast rünnakut kui ka aastapäevadel. Selliste rühmade ja ühenduste asutajad vajavad sageli valitsuse abi, kuna neil ei pruugi olla piisavalt eriteadmisi.

Lisalugemist:

- UNODC (2015) Good Practices in Supporting Victims of Terrorism within the Criminal Justice Framework
- Barker et al. (2016) Meeting the needs of survivors and families bereaved through terrorism
- Beauftragter der Bundesregierung für die Anliegen von Opfern und Hinterbliebenen von terroristischen Straftaten im Inland (BfO)
- Délégation interministérielle d'aide aux victimes
- Dirección General de Apoyo a Víctimas del Terrorismo

4. ELI TERRORISMIOHVRITE EKSPERDIKESKUS

Euroopa Komisjon lõi ELi terrorismiohvrite eksperdikeskuse (EUCTV, edaspidi „eksperdikeskus“) 2020. aasta jaanuaris kaheaastase katseprojektina, et pakkuda liikmesriikide ametiasutustele ja ohvriabiorganisatsioonidele eksperditeadmisi, suuniseid ja tuge.

Eksperdikeskusel on eksperditeadmised kõigis terrorismiohvritega seotud küsimustes: nt ohvrite vajaduste, ELi õigusaktidest tulenevate õiguste, terrorirünnakute psühholoogiliste tagajärgede ja ohvritele kättesaadavate teraapiate ning kohtumenetluste kohta.

Katseprojekti jooksul võivad riigi ametiasutused (justiits-, tervise- ja siseministeeriumid; politsei, prokuratuur või kohtud; riiklikud esmareageerijad; terrorismiohvreid toetavad vabaühendused) võtta eksperditeadmiste, suuniste ja/või toetuse saamiseks ühendust eksperdikeskusega.

Eksperdikeskusel ei ole võimalik üksikutele terrorismiohvritele abi otse pakkuda. Ent ohvrid, kes võtavad eksperdikeskusega ühendust, suunatakse edasi asjakohase liikmesriigi (või vajaduse korral muude riikide) ametiasutuse või teenuseosutaja juurde, kes saab neid toetada.

Veebisait

- Põhiline teave ohvrite õiguste, ohvrite vajaduste ja terrorismiohvritele pakutava toe kohta on kättesaadav eksperdikeskuse veebisaidil.
- Veebisaidilt leiab ka olulisi terrorismiohvreid puudutavaid dokumente, linke veebimaterjalidele, terrorismiohvrite ja nende toetamisega seotud spetsialistide videoavaldusi.

Eksperdid

- Eksperdikeskusel on ulatuslik olemasolevate ekspertide võrgustik, kuhu kuuluvad terrorismiohvrid, praktikud ja teadlased liikmesriikidest ja kogu maailmast. Eksperdikeskus viib abivajajad vajaduse korral kokku vastavate ekspertidega.
- Keskuse eksperdid on lühikese etteteatamisajaga valmis ELi liikmesriikides isiklikult nõuandeid jagama. Asjaomased kulud kannab abitaotluse esitanud liikmesriik.

Kontaktandmed

eucvt@victimsupporteurope.eu

Lisalugemist:

- ELi terrorismiohvrite eksperdikeskus